

UKULI

Julkaisija:

Turun Lintutieteellinen
Yhdistys r.y.
PL 67, 20101 Turku 10

Päätoimittaja:

Tuukka Pahtamaa
Itäinen Pitkätatu 15 ab 43
20500 Turku 50
Puh. 330 764 tai 512 117

Tilausasiat:

Tapani Missonen
Yo-kylä 36 A 10
20510 Turku 15
Puh. 371 489

Ukuli ilmestyy neljänä numerona
vuodessa. Lehti sisältyy yhdis-
tyksen jäsenmaksuun (25,-). Ul-
kopuolisille tilausmaksu vuodelle
1984 on 25,-, joka maksetaan
postisiirtotilille TU 5138 66-3.
Irttonumeroita saa kokouksissa
ja Tapani Missoselta (osoite
yllä).

Ilmoitushinnat:

1/1 sivu 250:-
1/2 sivu 150:-
1/4 sivu 100:-

Painopaikka:

Hämeenkyrön Sanomat 1984

Aineiston viimeiset jättöpäivät:

Ukuli I 25.2.
Ukuli II 25.4.
Ukuli III 30.9.
Ukuli IV 15.11.

SISÄLLYS:

Toimituksen vaihtuessa	1
Juha Kylänpää: Härkälintu TLY:n havaintoarkistossa.	2
Tuukka Pahtamaa: Mitä tiede- tään lintujen talvikuolleisuudesta Suomessa?	6
Tapani Numminen: ARK:n raportti vuoden 1983 havain- noista	20
Juhana Piha: Luhtakanan esiin- tyminen Varsinais- Suomessa	27
Tuukka Pahtamaa: Merenkurkun linnuston öljytuhoseuranta.	32
Tiedonantoja	35

Kannen keltasirkut kuvasi Matti
Valta.

Toimituksen vaihtuessa

Lehti on nyt vuoden verran lennellyt
uusin sulin. Valokuvia on voitu ensim-
mäistä kertaa julkaista laajemmin. Teksti
on säntillisesti kaksipalstaiseksi ladotu.
Kaiken kaikkiaan Ukulin pitäisi olla
nyt siisti ja luettava.

On kuitenkin mainittu, että lehti olisi
tällä hetkellä tyyppillisen paikallislehden
kaltainen. Omaperäisyys puuttuu. Jutut ja
ulkoasu muistuttaisivat lukuisia muita
maassamme ilmestyviä lintuaiheisia julkai-
sija. Tilanne olisi siis muuttunut osittain
huonoon suuntaan. Ennen oli enemmän
omaleimaisuutta.

Mielestäni omaperäisyyttä ei kuitenkaan
ole syytä etsiä nykyistä alkeellisemmasta
painoasusta. Suoraan konekirjoitustekstis-
tä ilman valokuvia painettu lehti alkaa
nykyään tosiaan olla omaleimainen lin-
tulehdistömme joukossa. Eri asia on, onko
tällainen omaperäisyys myönteistä. Pää-
toimittajan se ainakin laittaa nykyistä
ahtaammalle. Ilman piirroksia ja luetta-
via juttuja sellainen lehti olisi tosi
mielenkiinnoton.

Valokuvat ovatkin nykyisessä painatuk-
sessa yksi parhaimmista puolista. Ne
kuuluvat lintulehteen olennaisesti. Jos
sisältö ei muuten erityisemmin lämmitä,
onpahan ainakin valokuvia, joita voi
katsella. Nykyinen painoasu toistaa kuvat
mielestäni riittävän hyvin. Vaikka kai-
kissa lehdissä alkaa nykyään olla valo-
kuvia, ovat ne kuitenkin eri kuvia ja
ilmeisesti enimmäkseen omalla toimi-

alueella kuvattuja. Kokonaan eri juttu on,
että ilmeikkäillä piirroksilla voidaan leh-
den luettavuutta nostaa entisestään.

Lintulehdet ovat kyllä tietyllä tavalla
samankaltaisia: niissä on vuodenaikaiskat-
sauksien muodostama runko. Näinhän
pitää ollakin. Katsaukset on tehty oman
alueen havainnoista, mikä puolestaan
takaa niiden erilaisuuden. Itse asiassa eri
yhdistysten vuodenaikaiskatsaukset ovat-
kin täysin erilaisia, sillä siksi paljon
lintujen ilmeneminen vaihtelee maan eri
osissa kaikkina vuodenaikoina. Ellei syven-
ny itse katsaukseen, jää harhakäsitys
samankaltaisuudesta. Ja vielä: on parempi,
että samankaltaisuutta ilmenee par-
haimmin painettujen lehtien kanssa, jos
sitä ei pystytä täysin poistamaan.

Omaperäisyyttä olisi luotava lähinnä
julkaistavilla jutuilla. Tähän TLY:n resurs-
sit antavat mainiot mahdollisuudet. Pää-
toimittajan on täällä hyvä olla. Havain-
noitsijoita on runsaasti, arkistokortteja
valtavasti, innokkaita kirjoittajia ylläkseen
saatuaan riittävästi, haastattelun arvoisia
persoonia vaikka kuinka paljon, yliopis-
to, jossa tehdään lintututkimusta jne.
Nykyinen toimitus ei ole käyttänyt kaik-
kia mahdollisia lähteitä hyväkseen. Uu-
delle toimitukselle jää paljon uusia
ulottuvuuksia, vaikkapa muuttaa lehden
linjaa. Toivotan TLY:lle ja uudelle
päätoimittajalle oikein hyvää jatkoa.

Tuukka Pahtamaa

Härkälintu TLY:n havaintoarkistossa

Juha Kylänpää

Innokkaat lintuharrastajat ovat jälleen osoittaneet, mihin he pystyvät. TLY:n arkisto pullistelee havaintoja mm. härkälinnusta (*Podiceps griseigena*). Siellä lepäävät TLY:n satojen jäsenten kaikki ennen vuotta 1977 härkälinnusta tekemät havainnot ja tuon vuoden jälkeiset kaikki pesimähavainnot — tai ainakin melkein kaikki havainnot — tai ainakin aika monta havaintoa. Niistä on koottu tämä juttu.

Lisänä on Jurmon havainnot vuosilta 1964—82, joiden kaivamisesta ja kokoamisesta kiitos Jouni Saariolle. Oman tärkeän lisänsä tuovat Asko Suorannan keräämät ja antamat järvi- ja järvilintutiedot (onnea vaan järvilintututkimukselle).

Mistä härkälintu pesäpinnaksi?

Härkälintujen paluu Koto-Suomeen ei voi jäädä huomaamatta kuin korkeintaan eläinrääkkäystä harrastavan sikalanomistajan lähinaapurilta. Tontinvaltauksen mölyyikun mahtava huuto tietysti sopii mitä mainioimmin.

Härkälinnun pesimäjärvi on tavallisesti rehevä, muttei liikaa kasvillisuuden valtaama. Karuhkokin järvi näyttää kelpaavan, jos siellä on pesäpaikaksi sopiva ruohostoalue. Laajuudeltaan ilmaversoisalueen tulee olla havaintojeni mukaan vähintään pari aaria, että se kelpaisi pesäpiiloksi. Ainakin Laitilassa ja Euran Turajärvellä kortteikko on suosituin pesäpaikka (9 pesää 13:sta).

Pienin vesistö, jossa härkälintu tämän aineiston mukaan on pesinyt, on 8 ha:n laajuinen Vahevesi Laitilassa. Tihein kanta on ollut Pyhärannan 19 ha:n

laajuisella Kattilavedellä: 4 paria. Siellä reiviirin laajuudeksi tulee n. 5 ha, joka pienuudessaan on aineistossa poikkeus. Maaginen raja tuntuu olevan kahdeksan järvihehtaaria/pari. Järvihehtaarien laskentaperusteet tosin ovat härkälintujärvillä hiukan hankalat. Härkälinnuille käyttökelpoista järveä ei läheskään aina ole peruskarttaan siniseksi maalattu alue.

Varsinais-Suomen härkälintujen pesimäpaikkojen jakaantuminen ei noudata alkuunkaan entropian periaatetta. Pesimäpaikaksi tulkittiin järvi tai lahti, jolta on ilmoitettu havainto vähintään parista sopivassa pesimäympäristössä. 52 ilmoitusta pesimäpaikasta vain yhdeksän sijaitsee Mietoistenlahdesta koilliseen vedetyn linjan kaakkoispuolella. Saman totuuden voisi tietysti kertoa myös gt-tiekarttaa katselemalla. Kun ei ole järviä, ei ole punakurkkujakaan.

Tämä koskee siis Saviseutua. Mutta miksi alueen itäosista on vain yksi havainto? Seuraavaan Ukuliin otetaan varmasti innostuneesti vastaan kommentti Salon pojilta.

Merenlahdista härkälintu ei juuri perusta, ainakaan pesimäpaikkana. Havaintoarkistossa on tieto 10 meripesintäpaikasta. Kaikissa on ollut yksi pari ja jotkut ovat olleet yhden vuoden hairahduksia.

Uloimpana saaristossa pesimäpaikoista on Iniön Keistiön rehevä lahti, josta löytyi munapesä v. -81. Monivuotisia meripesintäpaikkoja ovat ainakin Mietoistenlahdi, Lemun Oukkulanlahti, Taivassalon Rantalanlahti ja Kolkanaukko sekä Rymättylän Aaslan Kromppi, joka ei ole merenlahti, vaan suojainen, ruohikoinen salmi.

Härkälintujen henkikirjoittamaton väkiluku Varsinais-Suomessa viime vuosina

Valtaosa härkälintujen pesimäpaikoista on yhden parin asuttamia. Tällaisia järviä on aineistossa 29. 15:ltä on vähintään parihavainto useammalta vuodelta ja niitä voinee pitää lajin vakituksina pesimäpaikoina. Muut 14 on ilmeisesti tutkittu vain yhtenä vuotena ja pesintäilmoitukset rajoittuvat siksi siihen. Useimmilla yhden havaintokerran järvillä pesinee uikku vuosittain.

Kahden-kolmen parin järviä oli kaksi, molemmat useina vuosina havainnoituja. Kahdella järvellä pesii vuosittain noin neljä pariskuntaa.

Yli 10 parin järviä on neljä: Laitilan Kivijärvi (1982 11 paria) ja Otajärvi (1976 20 paria, 1977 24 paria), Pyhärannan Kaljasjärvi (1981 19 paria) sekä huipuna Lokalahden Ahmasvesi (1976 32 paria).

Viisi pesäpaikkaa on sellaisia, joissa joskus on esiintynyt pari, mutta josta jo useana vuonna sen jälkeen on negatiivinen havainto. Tällainen on mm. Laitilan Liesjärvi, joka ei enää nykyisellään sovi härkälinnuille vedenpinnan laskun tähden.

Olettaen, että yhden parin järvistä 20:llä ja merenlahdista 5:llä pesii härkälintu vuosittain, ja laskemalla muilta järviltä alin viime vuosina tutkittu parimäärä, saadaan Varsinais-Suomessa pesivien härkälintujen parimääräksi 116. Mikäli asuttuja olisivat kaikki yhden parin järvet, 8 merenlahtea ja useamman parin järvillä pesisi suurin todettu parimäärä, nousisi pesivien punakurkkujen luku 140 pariin. Tämä lienee tutkittujen paikkojen maksimi. Mahdolliset ilmoittamatta jääneet pesimäpaikat saattavat nostaa parimäärän yli puolentoistasadan.

Neljältä useamman parin järveltä on vertailukelpoisia havaintoja sen verran pitkältä ajalta, että on mahdollista arvioida kannan muutoksia viimeisten

parinkymmenen vuoden aikana. Kaikki nämä järvet sijaitsevat Laitilassa, joten kovin laajoihin yleistyksiin ei niiden perusteella voi ryhtyä.

	-57	-66	-68	-70	-71	-73	-75	-77	-78	-79	-80	-82	-84
I			2							5		11	
II			2	2			5						5
III		3								1			1
IV	3	7	9	9	8	8	10		10		6		

I = Kivijärvi II = Pitkäjärvi III = Sarkonjärvi IV = Pehtjärvi

Asetelman sarakkeihin merkitty luku kertoo havaitun parimäärän

Nopeata vauhtia umpeenkasvavaa Sarkonjärveä lukuunottamatta parimäärät ovat nousseet. Ainakin Laitilassa härkälintu on runsastunut parinkymmenen vuoden aikana selvästi.

Lajin tulevaisuus näyttää valoisalta. Rehevöityminen lisäänee sille sopivia pesäpaikkoja. Mökittymiselle laji ei tunnu olevan arka. Ainakin Laitilassa se on pesinyt lähes rantasaunan rappusilla. Mökkikauden alkaessa ruohostot ovat sen verran pitkiä, ettei hautova emo herätä enää liikaa huomiota. Toisaalta ruohot peittävät näkyvyyden myös emolta, niin ettei se suotta poistu pesältä, kun kansa kirmaa kelteisillään kravunpunaisena kastamaan itsensä kevät kylmään järveen.

Etelänmatkailun ajoitus

Saatuuan pesueensa pesimäjärvissä täysimittaisiksi alkavat härkälinnut siirtyä merelle. Varhaisimmat havainnot Jurmossa ovat jaksolta 30.7.—3.8. ja sen jälkeen havaintoja on joka jaksolta vuoden loppuun asti. Korttipakan varhaisimmat havainnot ovat elokuun puolivälistä, varhaisimpana 15.8.-73 Kustavin Työmieskerissä 2 paikallista.

Syysmuuton kulun selvittelyyn käyttökelpoista aineistoa ei juuri ollut. Havaintokorttien ilmoitukset ovat täysin satunnaisia 1—3 yksilöstä kerrallaan

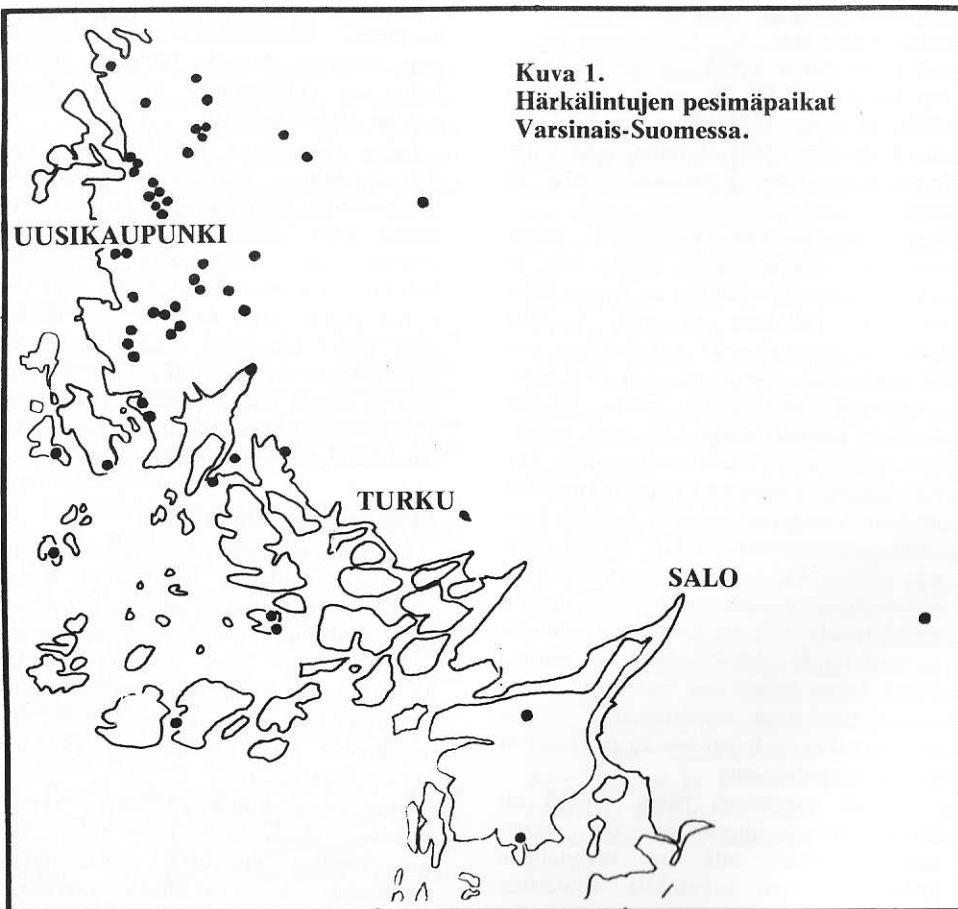
sirottuen kauniin tasaisesti 15.8.—30.10. väliselle ajalle, paitsi 6.12.-74 Kustavin Anavaississa oleskellut.

Jurmon tiedoissa haittaa aineiston aukoisuus. Onko puuttuva tieto todella puuttuva tieto vai onko asema ollut silloin tyhjillään? Onko jaksos aikana havainnointu joka päivä vai vain yhtenä päivänä ja silloinkin virta-allia etsien?

Ainoa johtopäätös, jonka Jurmon aineistosta voi tehdä, on se, että härkälinnun muutto kestää sekavan tasaisesti elokuun puolivälistä vuodenvaihteeseen. Elo-syyskuun vaihteessa saattaa olla vähäsen muuta syksyä vilkkaampaa.

Härkälintuhavainnot loppuvat Jurmosta heti tammikuun ensi päivinä. Totisen talven ajalta on viisi havaintoa vuosilta -74—76: 1 yks. tammikuun loppupuolella, 5 yks. (3 hav.) maaliskuun alkupuolelta ja yksi maaliskuun lopulta. Arkistokorteilta löytyy tieto 15.1.-63 Perniöstä kuolleena löydetystä linnusta.

Kevätmuuton kulusta saadaan selvä kuva Jurmon havaintojen perusteella, kiitos syksyistä aukottomamman havainnoinnin. Muutto alkaa huhtikuun puolivälissä, pari päivää ennen tai jälkeen vuodesta riippuen. Arkistokorttien varhaisimmat havainnot ovat 16.4., 17.4. ja 19.4.

Kuva 1. Härkälintujen pesimäpaikat Varsinais-Suomessa.

Muutto alkaa heti vilkkaana. Havaintujen yksilöiden määrät kasvavat nopeasti ja huippu saavutetaan vapun jälkeisellä viikolla. Muuton loppuliuku on yhtä jyrkkä kuin nousukin. Useimpina vuosina liikehdintä loppuu tyyten jo ennen toukuun 20. päivää. Vain 1975 on tavattu 15 yksilöä vielä jaksolla 21.—25.5. Katso kuva! Arkistokorteilla on 20.5. jälkeen tehtyjä havaintoja viisi, viimeisimpänä 2.6.-71 Halikonlahdella seikkaillut Härmän hitain.

Satunnaisia kesäharhailijoita on hyvin vähän merialueilla. Arkistokorteilla tällaisia havaintoja on yksi: 26.6.-71 Dragsfjärdin vesillä 1 yks. Jurmossa on nähty kahtena vuonna kesäkuun alkupuolella yksinäinen lintu.

Suhteet muihin uikkuihin — rauhaa vai räyhää?

Tietooni tulleet havainnot härkälinnun rinnakkaiselosta muiden uikkujen kanssa ovat ristiriitaiset.

Laitilan Sarkonjärvellä pesi tänäkin vuonna härkälintu; mustakurkku-uikkupari oli ainakin itselleni ko. järvellä uusi ilmiö. Yhden toukokuusen aamupäivän seuranta ei paljastanut ainuttakaan lajien välistä kiistaa, vaikka ne liikuskelivat samoilla vesillä.

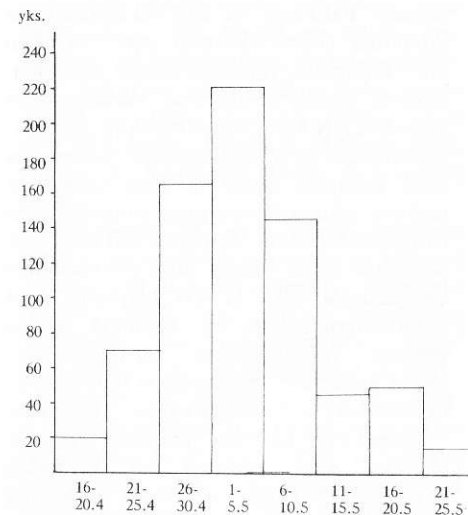
Mutta: kesäyönä 4.6.-80 eksyi Lapissa TI mustakurkku-uikkujen lammelle härkälintu läheiseltä pesimäjärveltään. Kovin pitkään ei harmaaposki ehtinyt soutelemaan, kun sen kimppuun kävi kaikella revierinomistajan röyhkeydellä mustakurkku-uikku. Jokamiehen oikeuden suomasta liikkumisvapaudesta ei ollut tietoaakaan, kun pikkuserkku koetti sukeltamalla iskeä isompaansa mahanahkaan. Parin kolmen minuutin pakoyritysten jälkeen härkälintu vatkasi itsensä ilmaan ja häipyi pienemmälleen hävinneenä pimeyteen.

Laitilan Lukujärvellä pesivät sekä härkälintu että silkkiuikku. Vuonna -83 niiden pesät sijaitsivat samassa ruoikossa tuskin 10 m:n päässä toisistaan. Rin-

nakkaiselon oli pitänyt olla suht rauhallista, koska molemmissa oli täysi munaluku ja hautominenkin oli 6.6. munien väristä päätellen melko pitkällä.

Toisaalta Ari Vienonen seuraili 23.6.-69, kuinka härkälintu puolusti reviriään silkkiuikkuja vastaan. Sekin siis vuorostaan häijy isommalleen.

Kiitos alussa mainittujen lisäksi kaikille havaintojaan arkistoon ilmoittaneille.

Kuva 2. Härkälintujen määrä 5 päivän jaksoissa Jurmossa hyvin havainnoituina keväinä -72, -76, -77, -78.

Mitä tiedetään lintujen talvikuolleisuudesta Suomessa?

Tuukka Pahtamaa

1. Johdanto

Talvi on Suomessa pitkä ja monesti ankara. Pakkasta voi olla viikkokausia ja lämpötila laskee ajoittain jopa -30 °C:n alle. Lumipeite rajoittaa lisäksi ravinnonsaantia. Pienet linnut ovat tukalimmassa asemassa. Niiden lämmönhukka ja energiankulutus ovat suhteellisesti suurempia kuin isompien lajien ja siksi niiden on saatava runsaasti energiaa ylläpitääkseen ruumiinlämpönsä. Ravinnonhakuun käytettävissä oleva valoisa aika on kuitenkin keskitalvella lyhyt ja sitä lyhyempi mitä pohjoisempi sijainti on. Kylminä talvina pienten varpuslintujen talvikuolleisuus onkin melkoinen. Esimerkiksi hippiäiskanta menehtyy hirmutalvina lähes kokonaan.

Monet lajit kestävät mainiosti kylmyyttä, jos vain ravintoa on riittävästi saatavilla. Nykyisin asutuksen tarjoamat runsaat ravintolähteet (esim. kaatopaikat) ja talviruokinta ovat aiheuttaneet sen, että ankarat talvet eivät ole linnustolle yhtä tuhoisia kuin ennen. Vuosittaiset erot luonnon ravintovaroissa ovat myös merkityksellisiä; mikäli syksyinen pihlajanmarjasato on runsas, maahamme saattaa jäädä talvehtimaan jopa kymmeniätuhansia muuttolintuja, pääasiassa rastaista. Tällöin ne kykenevät selviytymään kovistakin pakkasista runsaan energiansaannin turvin.

2. Kuolleisuuden selvittäminen ja virhetekijät sen arvioinnissa

Talvehtivien lintukantojen kuolleisuutta voidaan tutkia vertailevilla laskennoilla

loppusyksyn ja alkukevään välillä. Tällöin kuolleisuus saadaan prosenttilukuna lintujen määrän alentuessa peräkkäisissä laskennoissa. Menetelmä sopii parhaiten lajeihin, jotka ovat runsaita ja paikallisia. Kuolleisuus saadaan suuremmalla työllä selville myös paikallisen lintupopulaation mahdollisimman tehokkaalla rengastuksella ja kontrolliaineiston keruulla. Tällaista aineistoa ei Suomessa ole kuitenkaan vielä julkaistuna.

Vuodesta 1957 Suomessa on tehty vuodenvaihteessa valtakunnallinen talvilintulaskenta, jossa eri puolilla maata ornitologit laskevat tietyiltä reiteiltä kaikki lajit yksilömäärineen. 1966 aloitettiin ns. uusinta- eli tarkistuslaskenta helmimaaliskuun vaihteessa linnustossa talven aikana tapahtuneiden muutosten selvittämiseksi. Vuodesta 1976 on laskettu vielä ns. syyslaskenta marraskuun alussa talvehtimaan jäävien lintukantojen suuruuden tutkimiseksi. Tulosten tulkintaa vaikeuttaa se, että kaikkia syys- ja joululaskennan reittejä ei ole loppupalvella tarkistettu eikä julkaistuissa tuloksissa (Sammalisto 1977, -78, -79, -80, -81 ja -82) ole eroteltu sellaisia reittejä, jotka on laskettu kaikkina kolmena kertana. Vain kylmältä talvelta 1965/66 on julkaistu valikoidut tulokset vain niiltä reiteiltä, jotka laskettiin sekä joulue- että uusintalaskennassa (Hildén & Koskimies 1969).

Olen laskenut Sammaliston kuuden talven aineistosta 27 lajille keskimääräisen yksilömäärän kymmentä reittikilometriä kohti sekä syys-, joulue- että tarkistuslaskennassa. Tulokset esitetään vastavina kuvaajina ja kuolleisuuslukuna (sil-

loin kun voidaan olettaa muutoksen johtuvan pääasiassa kuolleisuudesta) tai muutoksena prosentteina syys- ja uusintalaskennan välillä. Tulkittaessa laskentareittien tuloksia, on muistettava, että linnustossa havaitut muutokset talven aikana voivat johtua monista eri tekijöistä (esim. Hildén 1965):

1) **Syysmuutto:** osa joidenkin lajien (esim. viherpeippo) kannasta voi muuttaa vielä syyslaskennan jälkeen.

2) **Talvivaellukset:** esim. vihervarpunen, urpiainen, tilhi ja räkättirastas vaeltavat sinne missä ravintoa on tarjolla.

3) **Olinpaikkojen muutokset:** käsittää lyhyempiä siirtymisiä kuin edelliset. Esim. naakka, viherpeippo, keltasirkku ja punatulkku siirtyvät tiiviimmin asutuksen tuntumaan lumipeitteen kattaessa maaseudun.

4) **Talvikuolleisuus:** laskentareitein kuolleisuus voidaan luotettavasti arvioida vain suhteellisen runsaslukuisista ja läpi talven kiinteästi samoilla paikoilla pysyvistä lajeista. Tällaisia ovat etenkin hippiäinen, puukiipijä, hömö- ja töyhtötiainen, harakka ja käpytikka.

5) **Sattuma:** harvalukuisten ja parvilajien osuminen reitille voi olla suurelta osin kiinni sattumasta.

6) **Käyttäytymisen muuttuminen:** tarkistuslaskennan aikaan kevään lähestyessä monet lajit voivat äänellä huomattavasti vilkkaammin (esim. tiaiset ja viherpeippo) kuin talvella ja tulla siten helpommin havaituiksi.

7) **Menetelmä- ja käsittelyvirheet:** kuolleisuutta arvioitaessa tulokset olisi laskettava vain niiltä reiteiltä, jotka on tarkistettu kaikilla kolmella kerralla. Tällaista aineistoa ei kuitenkaan ole julkaistuna. Sammaliston aineiston suuruus kuitenkin vähentänee reittien valikoimattomuudesta aiheutuvaa virhettä.

8) **Sää:** huonolla säällä reittejä ei tulisi laskea eikä niitä silloin liene juuri laske-

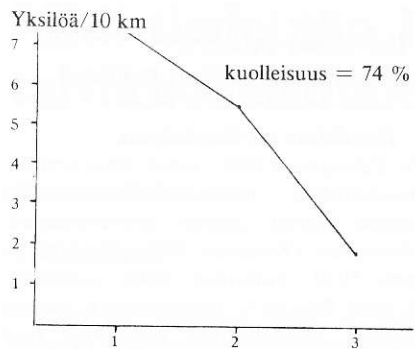
3. Eri lajien talvinen kannanmuutos ja sen tulkinta

3.1. Hippiäisen talvikuolleisuus

Jo Palmgren (1936) totesi linja-arviointimenetelmällä, että hippiäiskantamme pienenee talven aikana huomattavasti. Tutkimukset (Klockars 1936, Bergroth & Bruun 1939, Lehtonen 1948) osoittivat, että jopa 80–90% talvikannasta saattaa menehtyä. Myöhemmät selvitykset ovat paljastaneet, että hippiäisen talvikuolleisuudessa on huomattavaa vuotuista vaihtelua. Ankarina talvina lähes koko kanta menehtyy, mutta leutoina talvina ehkä vain 20% (esim. Hildén & Mikkola 1968, Hildén & Koskimies 1969, Sammalisto 1974).

Hippiäinen on yksi niistä harvoista lajeista, joiden talvikuolleisuus on helposti laskettavissa linja-arvioinneilla. Hiljattain Hildén (1982) teki tarkan selvityksen hippiäisen talvikuolleisuudesta valtakunnallisten talvilintulaskentojen ja Kirkkonummen vakioreitin tulosten perusteella. Etelä-Suomessa kuolleisuus on marrasjoulukuussa keskimäärin 25% ja tammihelmikuussa 50%. Kokonaiskuolleisuus Etelä-Suomessa on n. 70%. Lajin talvehtimisalueen pohjoisosissa keskimääräinen kuolleisuus nousee n. 85 %:iin ja koko Suomen talvikannan osalta luku on n. 75% (kuva 1).

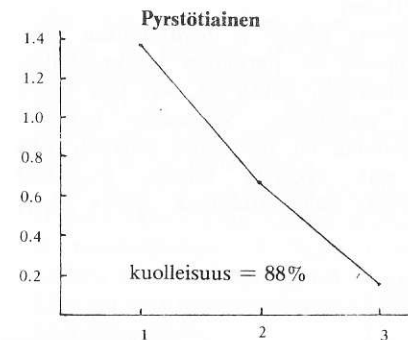
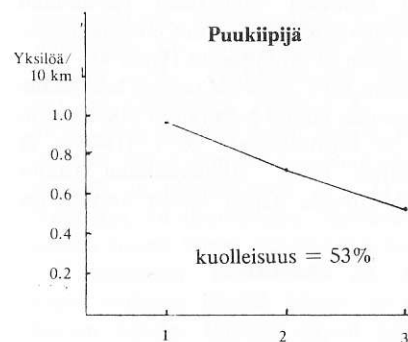
Hildén toteaa edelleen talvikuolleisuuden olevan hyvin merkittävästi riippuvainen talven kylmyydestä. Alhaiset lämpötilat ja oksien lumisuus vaikeuttavat elossa säilymistä epäsuorasti lisäämällä ravinnontarvetta ja vaikeuttamalla ruokailua. Loppupalvella pakkaset eivät ole yhtä kohtalokkaita kuin pahimpana kaamosaikana, sillä pidentynyt päivä tarjoaa parantuneet ravinnonhankintamahdollisuudet.

Kuva 1. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama tulohippiäisen kuolleisuudesta kuuden talven aikana laskettuna Sammaliston aineiston mukaan. 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = tarkistuslaskenta.

3.2. Puukiipijä ja pyrstötiainen

Puukiipijä- ja pyrstötiaiskannoista menehtyy kylminä talvina valtaosa. Ankarana talvena 1965/66 vain 20% pyrstötiaisista selvisi joulusta uusintalaskentaan (kuolleisuus 80%) ja puukiipijöistä 37% (kuolleisuus 63%) (Hildén & Koskimies 1969). Sammaliston aineisto (1976/77—81/82) antaa samansuuntaiset arvot: pyrstötiaiskanta väheni marraskuusta maaliskuuhun 88% ja puukiipijä 53% (kuva 3).

Kuva 3. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama kuva puukiipijän ja pyrstötiaisen kuolleisuudesta kuuden talven aikana laskettuna Sammaliston julkaiseman aineiston peusteella. 1 = syyslaskenta (1.11.—15.11), 2 = joululaskenta (26.12.—10.1) ja 3 = uusintalaskenta (25.2.—10.3.).

Hippiäisen talvikuolleisuus riippuu olennaisesti ilman kylmyydestä ja oksien lumisuudesta. (Kuva Matti Valta).

Sinitiaisen talvikuolleisuutta ei pystytä arvioimaan laskentareitein, sillä lajin havaittavuus kasvaa huomattavasti loppupalvelle. (Kuva Matti Valta).

3.3. Tiais

Tiaisista hömö- ja töyhtötiaisen talvi-kuolleisuus on parhaiten laskentareitein selvitetävissä, koska ne ovat läpi talven hyvin paikallisia. Sinitiaisen kohdalla menetelmää on mahdoton käyttää, sillä laji elää syksystä talveen etupäässä ruoikoissa näkymättömissä, mutta siirtyy

talven kuluessa asutuksien tuntumaan ruokintapaikoille ja aloittaa uusintalaskennan aikaan jo laulunsakin (kuva 4).

Ankara talvi 1965/66 verotti hömötiaskaanamme tammi-helmikuun aikana vain 16% ja töyhtötiaisista 39% (Hildén & Koskimies 1969). Hietakankaan vakio-reitillä Turussa neljän talven kuolleisuus

marraskuusta maaliskuuhun vaihteli hömötiaisella 33—79%:n välillä ollen keskimäärin 57%. Töyhtötiaiselle Hietakangas sai vastaaviksi arvoiksi 31—72% ja 48%. Sammaliston koko maata koskeva aineisto antaa hömötiaisen kuolleisuudeksi 30% ja töyhtötiaisen 26% (kuva 4). Vaihtelut kuolleisuudessa näyttävät siten olevan suuria talven ankaruuden mukaan.

Kuusitiaisen kuolleisuus on laskentareitien mukaan lähellä hömö- ja töyhtötiaisen lukuja. 1965/66 se oli talvilintureiteillä 35% (Hildén & Koskimies 1969). Sammaliston aineisto leudommilta talvilta antaa lukemaksi 24% (kuva 4).

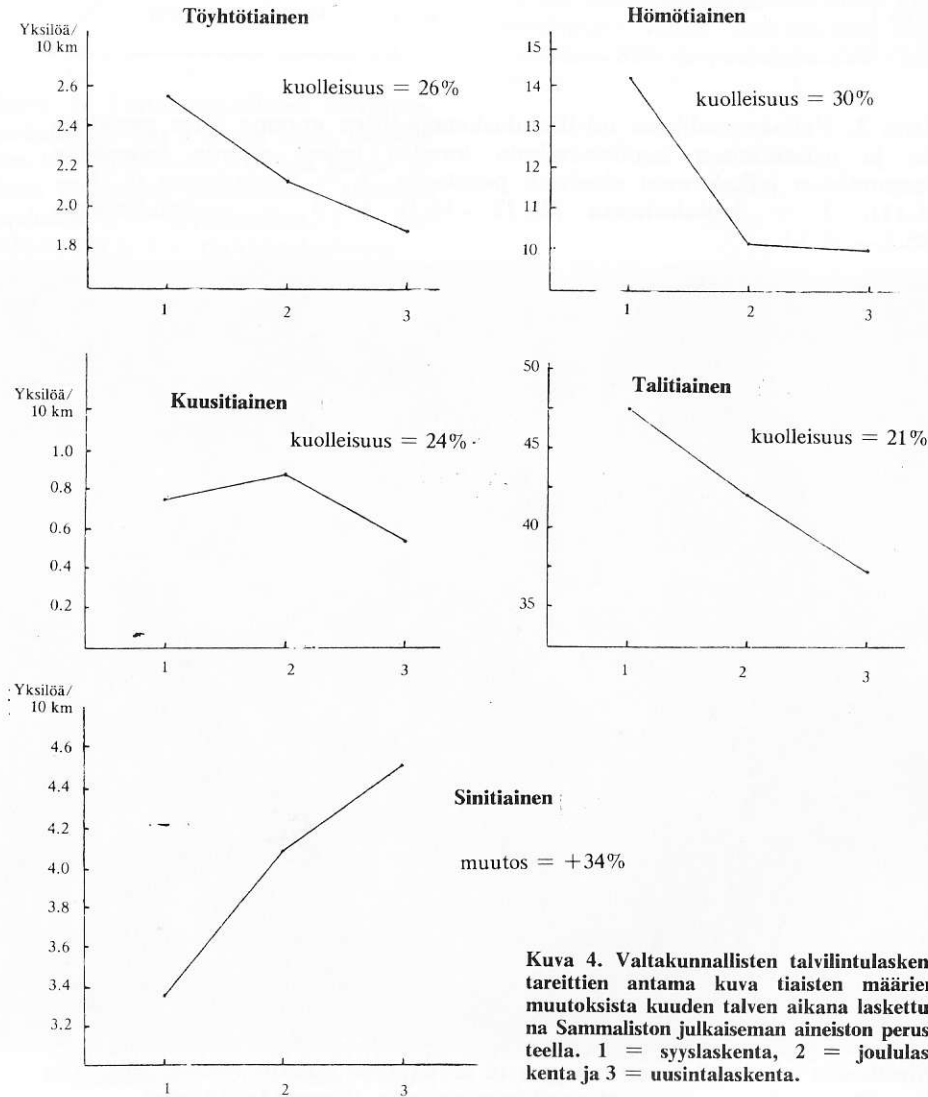
Laskentareittien mukaan talitiainen selviytyy muita tiaisista paremmin talvesta. Tämä johtunee pääosaksi siitä, että se käyttää hyödykseen voittopuolisesti ihmisen tarjoamaa ravintoa. Kovillakin pakka-

silla paksun lumikerroksen peittäessä maata ja puustoa talitiainen kykenee tyydyttämään energiantarpeensa lintulautojen turvin. Hömö-, töyhtö- ja kuusitiainen ovat tällöin vaikeuksissa etsiessään ravintonsa lumisilta oksilta.

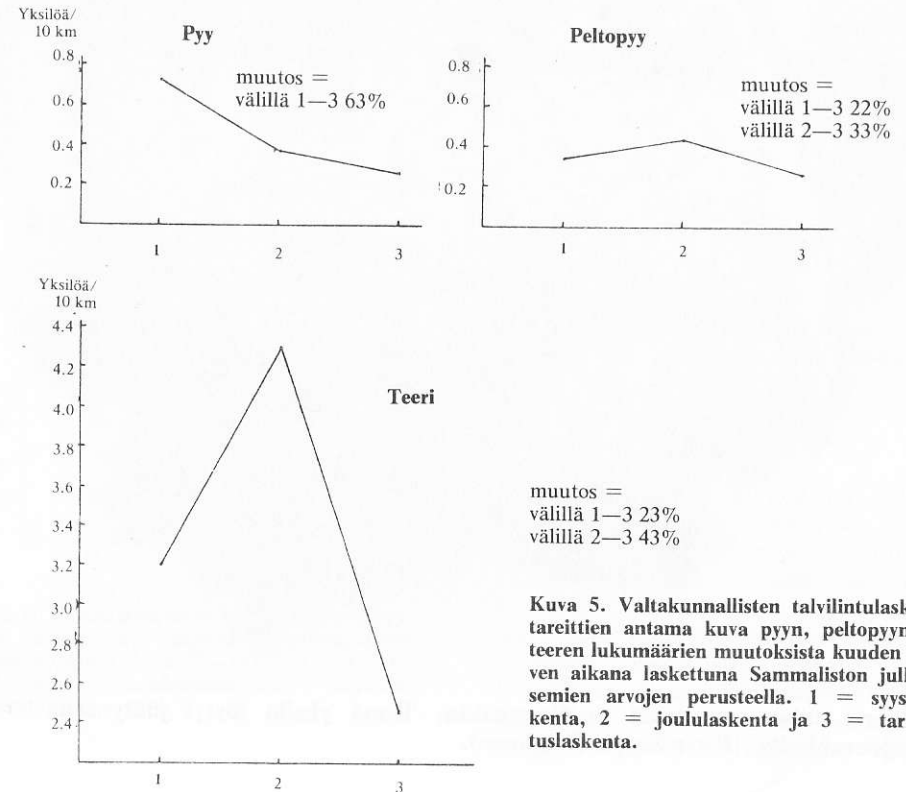
Sammaliston julkaisujen perusteella talitiainen väheni koko maassa marraskuusta maaliskuuhun 21 %:lla (kuva 4). Ankarat talvi 1965/66 vähensi kantaa vain 13% joulusta uusintalaskentaan (Hildén & Koskimies 1969).

3.4. Petolinnut

Kova talvi 1965/66 vähensi kanahaukkakantaa 45% ja varpushaukkoja 35% (Hildén & Koskimies 1969). Petolintujen talvi-kuolleisuus on olennaisesti riippuvainen niiden saalislajien runsaudesta. Lintola (1957) on osoittanut, että kana-

Kuva 4. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama kuva tiaisten määrien muutoksista kuuden talven aikana laskettuna Sammaliston julkaiseman aineiston perusteella. 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = uusintalaskenta.

Kuva 5. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama kuva pyön, peltopyyn ja teeren lukumäärien muutoksista kuuden talven aikana laskettuna Sammaliston julkaisemien arvojen perusteella. 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = tarkistuskenta.

haukka kärsii suuria tappioita kun ankara talvi ja saaliseläinten vähyys sattuvat yhteen.

3.5. Kanalinnut

Kylmän ja lumisen talven 1965/66 kuolleisuusluvut kanalinnuilla olivat seu-

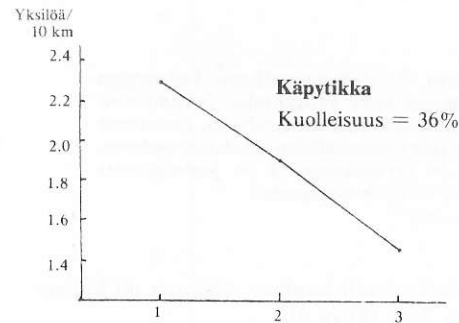
raavat: teeri 44%, metso 45%, pyy 56%, peltopyy 38% ja fasaani 3% (Hildén & Koskimies 1969). Vaikka fasaani lienee kanalinnuistamme huonoimmin kylmää sietävä, sen kuolleisuus on pieni talvi-ruokinnan ansiosta. Hildénin & Koskimie-

hen (1969) mukaan laji on talvella täysin riippuvainen ihmisen tuesta.

Sammaliston aineistosta leudommilta talvilta saadut kuolleisuusluvut sopivat hyvin yhteen em. arvojen kanssa. Joulusta uusintalaskentaan kanalinnut vähenivät seuraavasti: teeri 43%, pyy 29% ja peltopyy 33%. Koko talven osalta muutos on teerellä 23%, pyyllä 63% ja peltopyyllä 22% (kuva 5). Peltopyyn ja erityisesti teeren havaittavuus siis kasvaa marraskuun alusta joululaskentaan, mikä johtunee kanalintujen kerääntymisestä parviin ruokintapaikkojen tuntumaan.

3.6. Tikat

Tikoista laskennat antavat luotettavimman kuvan käpytikasta, koska se on runsain ja elää suppealla alueella läpi talven. Kova talvi 1965/66 verotti Hildénin ja Koskimiehen (1969) mukaan 32% käpytikkakannastamme tammi-helmikuun aikana. Pikkutikkojen kuolleisuus oli tuolloin 41% ja pohjantikkojen 55%. Laskentojen mukaan palokärki olisi selvinnyt hyvin: kuolleisuus vain 12%. Sammaliston aineisto antaa käpytikän kuolleisuudeksi tammi-helmikuussa 23%, mutta koko talven osalta luku on 36% (kuva 6).

Kuva 6. Valtakunnallisten talvilintulaskentareitien antama kuva käpytikän kuolleisuudesta kuutena talvena (1976/77—1981/82). 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = tarkistuslaskenta.

3.7. Varislinnut

Varislinnut selviävät talvesta yleensä vähin tappioin. Esim. ankarana talvena 1965/66 variksen kuolleisuus oli laskentojen perusteella vain 28% (Hildén & Koskimies 1969). Vastaava arvo Sammaliston aineistossa on 24% (kuva 7). Koko talven osalta kuolleisuus nousee kuitenkin 30%:iin.

Korpin ja etenkin närhen runsas väheneminen marraskuun alusta joululaskentaan (kuva 7) johtunee etupäässä käyttäytymisen muuttumisesta: syksyllä ne ovat huomattavasti kuuluvampia ja näkyvämpiä kuin keskitalvella. Naakan kuaajan nousu marraskuun alusta vuodenvaihteeseen johtuu lajin siirtymisestä asutuksen piiriin talven myötä.

Varislintujen hyvään selviytymiseen talvesta on ihmisellä suuri vaikutus. Nykyinen jätehuoltomme tarjoaa niille runsaasti ravintoa.

3.8. Koskikara

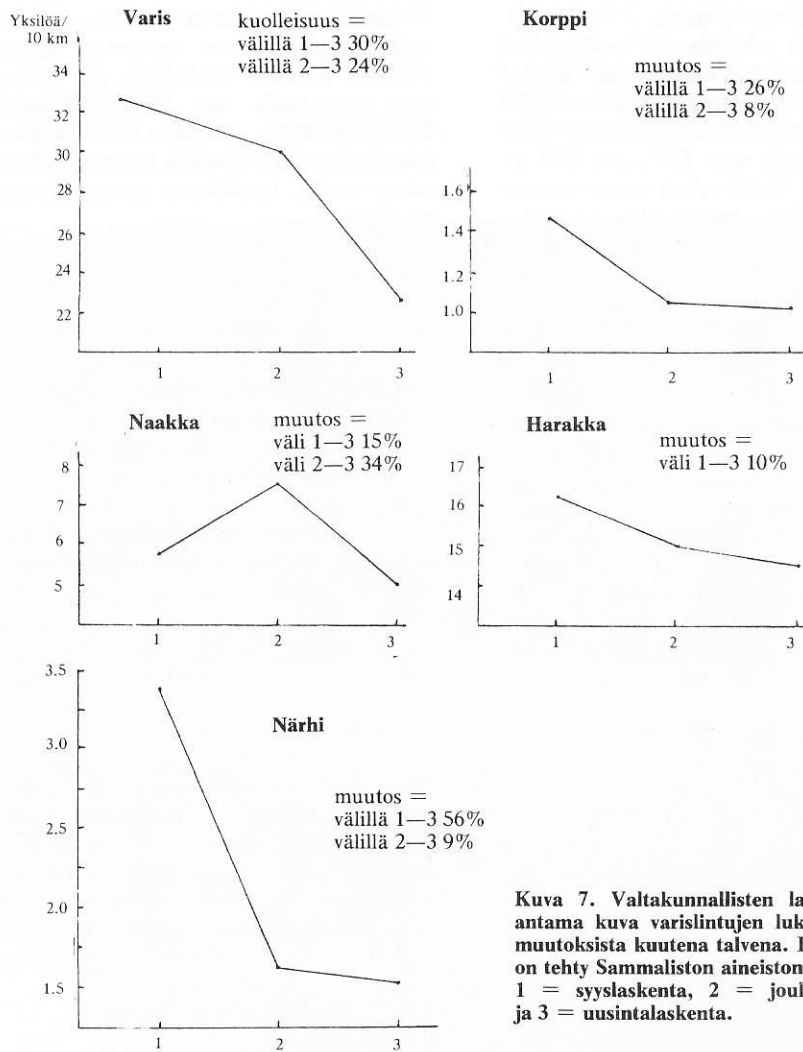
Ankarat talvet verottavat maamme koskikarakantaakin. Pikkupurojen jäätyessä avoimille paikoille kerääntyy ylimäärin lintuja. Tällöin kilpailu lisääntyy, mikä koituu kohtalokkaaksi heikoimmille yksilöille (Hildén & Koskimies 1969). Esim. kylmänä talvena 1965/66 kuolleisuus oli Hildénin ja Koskimiehen mukaan 48%. Leutoina talvina kuolleisuus jäänee kuitenkin huomattavasti vähäisemmäksi.

3.9. Talvehtivien muuttolintujen kuolleisuus

Monet Suomeen talvehtimaan jäävät muuttolinnut selviävät yllättävän hyvin talven yli. Elossa säilymisen edellytyksenä on kuitenkin turvattu ravinnonsaanti. Sinisorsalle ihminen tarjoaa talvisen ruuan, joten laji selviytyy mainiosti kovistakin pakkasista. Ankarat talvet 1965/66 verotti talvilintulaskentojen mukaan vain 14% maamme heinäorsakannasta (Hildén & Koskimies 1969).

Ankarat talvet verottavat teerikantaakin. Tämä yksilö löytyi jäätyneenä Kurjenrahkalta. (Kuva Seppo Rytönen).

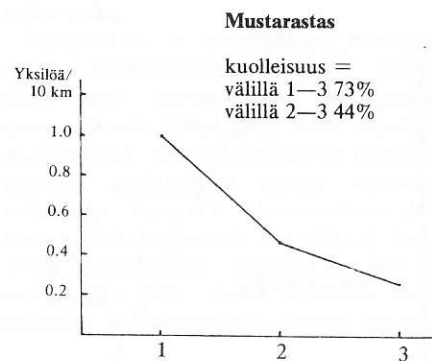
Kuva 7. Valtakunnallisten laskentojen antama kuva varislintujen lukumäärien muutoksista kuutena talvena. Laskelmat on tehty Sammaliston aineiston mukaan. 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = uusintalaskenta.

Saman lähteen mukaan Helsingissä sinisorsan elossasäilyvyys talvina 1959/60—1965/66 vaihteli 87—116%:n välillä keskiarvon ollessa 100%.

Mustarastaan kuolleisuus oli talvella 1965/66 55% joulusta uusintalaskentaan (Hildén & Koskimies 1969). Sammaliston aineistosta sain vastaavaksi arvoksi 44% leudompina talvina osalle. Marras-

kuusta maaliskuuhun vähennys oli kuitenkin 73% (kuva 8).

Lokkien ja sorsalintujen talvehtiminen meillä on riippuvainen meren jäätymisestä. Niin kauan kuin se on avoin, on rannikollamme tuhansia lokkeja ja sukeltajasorsia, mutta meren jäätyessä ne kaikkoon etelämmäksi Itämerelle.

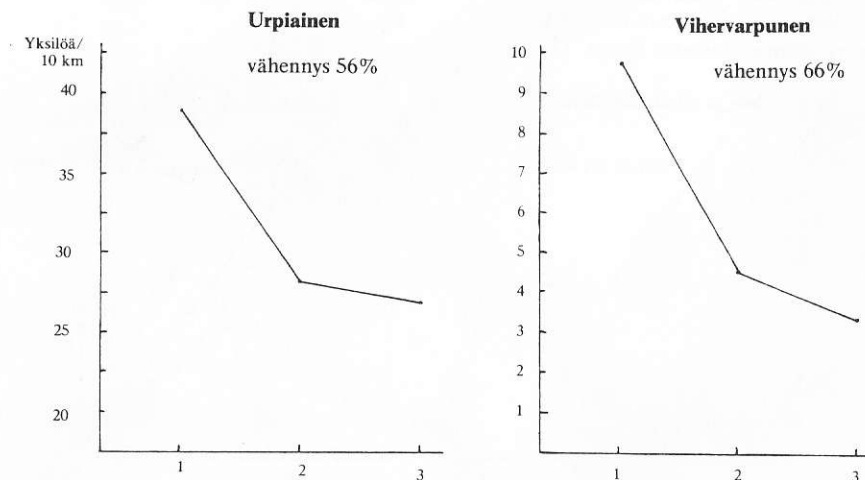
Kuva 8. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama kuva mustarastaan kuolleisuudesta kuuden talven (1976/77—1981/82) aikana laskettuna Sammaliston julkaisemien tulosten perusteella. 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = uusintalaskenta.

3.10. Ravinnon mukaan vaeltavat

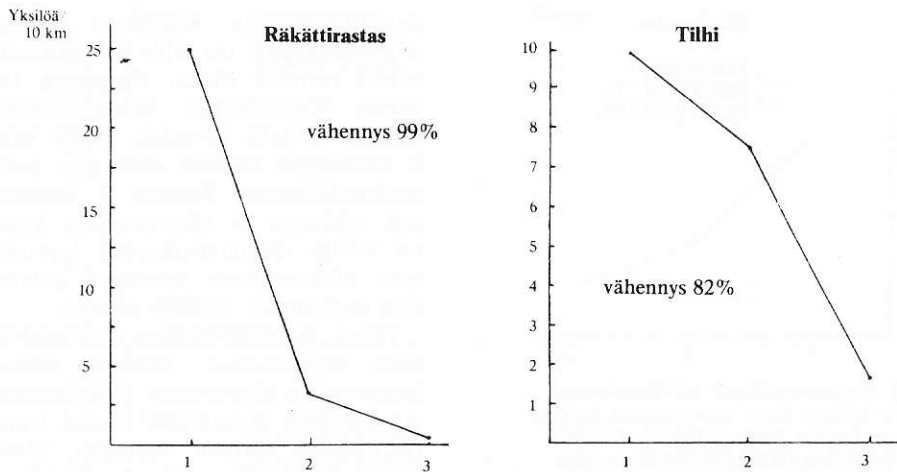
Tiklin, hempon, vuorihempon, urpiaisen ja vihervarpusen talvehtiminen meillä on riippuvainen niiden ravintokasvien

siemantuotannosta. Kovatkaan pakkaset eivät välttämättä ole niille kohtalokkaita, mikäli ravintoa riittää. Siementen loppuessa Carduelis-lajit voivat muuttaa muualle keskellä talveakin. Näillä lajeilla laskentojen tulokset eivät siten osoita talvikuolleisuutta. Kuvasta 9 todetaan, että urpiainen ja vihervarpunen katoavat meiltä säännönmukaisesti loppusyksystä alkukevääseen mennessä palatakseen myöhemmin keväällä takaisin.

Tilhen ja räkättirastaan (marjatalvina myös mustarastaan) talvinen runsaus Suomessa on riippuvainen pihlajanmarjasadosta. Sitä mukaa kun marjat loppuvat, parvet siirtyvät muualle. Tämän vuoksi laskennat eivät ole luotettavia kuolleisuuden osoittajia näilläkään. Kovatkaan pakkas ei kuitenkaan liene tuhoisa, mikäli marjoja on tarpeeksi. Kuvasta 10 nähdään molempien lajien erittäin voimakas väheneminen talven kuluessa parvien siirtyessä maamme rajojen ulkopuolelle.

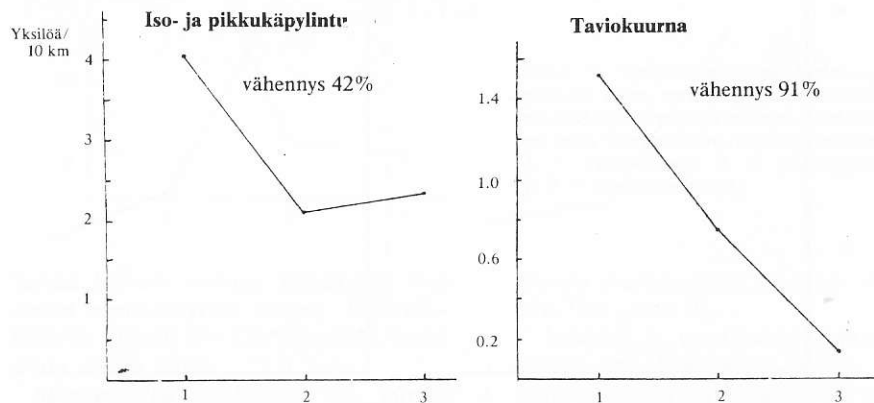
Kuva 9. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama kuva urpiaisen ja vihervarpusen katoamisesta kuuden talven aikana laskettuna Sammaliston julkaiseman aineiston mukaan. 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = uusintalaskenta.

Kuva 10. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama kuva räkättirastaan ja tilhen katoamisesta kuuden talven aikana laskettuna Sammaliston julkaiseman aineiston mukaan. 1 = syyslaskenta, 2 = joululaskenta ja 3 = uusintalaskenta.

Syksyllä parvina kierrellessään käpylinnut ja taviokuurnat ovat äänekkäitä ja näkyviä. Havaittavuus kuitenkin laskee talven alkaessa, mikä nähdään molempien lajien kuvaajien laskuna syyslaskennasta vuodenvaihteeseen (kuva 11). Lajit

saattavat ulottaa vaelluksensa myös pois Suomesta. Uusintalaskennassa käpylinnut ovat jo reviireillään, jolloin äänekkäisyys kohottaa lukua joululaskentaan verrattuna.

Kuva 11. Valtakunnallisten talvilintulaskentareittien antama kuva käpylintujen ja taviokuurnan havaittavuuden ja lukumäärien muutoksista talven aikana laskettuna Sammaliston julkaisujen perusteella. 1 = syys-, 2 = jouluja 3 = uusintalaskenta.

3.11. Viherpeippo, punatulkku ja keltasirkku

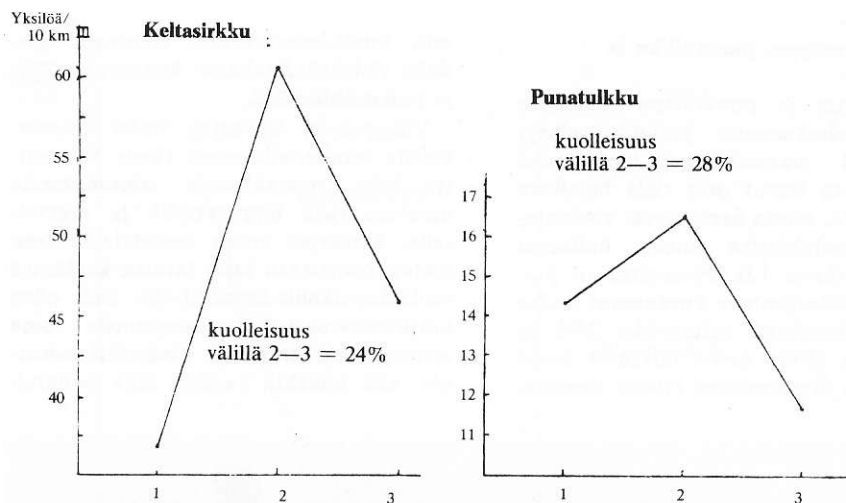
Keltasirkun ja punatulkun kuvaajien nousu syyslaskennasta jouluuun selittyy siten, että marraskuussa lumettoman maan aikaan linnut ovat vielä hajallaan maaseudulla, mutta kerääntyvät ruokintapaikalle joulukuussa lumen kattaessa maiseman (kuva 12). Prosenttiluvut joulusta uusintalaskentaan kuvannevat melko hyvin kuolleisuutta: keltasirkku 24% ja punatulkku 28%. Arvot vastaavat hyvin Hildénin ja Koskimiehen (1969) ilmoitta-

mia kuolleisuuskertoimia Helsingin seudulla yhdeksänä talvena: keltasirkku 25% ja punatulkku 29%.

Viherpeipon kuvaajan lasku marraskuusta vuodenvaihteeseen (kuva 13) selittyy lajin voimakkaasta taipumuksesta muuttaa vielä loppusyksyllä ja alkutalvella. Kuvaajan nousu uusintalaskentaan johtuu puolestaan lajin tavasta kerääntyä ruokintapaikoille lopputalvella. Näin ollen talvikuolleisuutta ei viherpeipolla voida arvioida laskentareitein. Tiedetään kuitenkin, että joinakin vuosina sekä punatul-

Rikkaruohokentät ovat talvien siemensyöjien suosiossa. Nämä punatulkkut nauttivat hierakan antia. (Kuva Matti Valta).

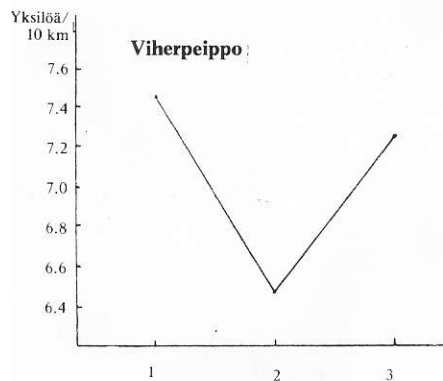

Kuva 12. Valtakunnallisten talvilintulaskentojen antama kuva keltasirkun ja punatulkkun havaittavuudesta (väli 1—2) ja kuolleisuudesta (väli 2—3) kuuden talven aikana laskettuna Sammaliston julkaisujen pohjalta. 1 = syys-, 2 = joului- ja 3 = uusintalaskenta.

kun että viherpeipon kuolleisuus nousee huomattavasti *Salmonella*-tartunnan seurauksena.

4. Talvehtimisen edut

On oletettavaa, että osittaismuuttajilla maastamme lähtevien yksilöiden määrä riippuu kannan tiheydestä syksyllä

Kuva 13. Valtakunnallisten talvilintulaskentojen antama kuva viherpeipon havaittavuudesta talven aikana laskettuna Sammaliston kuuden vuoden aineistosta. 1 = syys-, 2 = joului- ja 3 = uusintalaskenta.

(Hildén 1984). Kun lintuja on paljon, suhteellisesti suurempi osa muuttaa ja päinvastoin. Näin ollen muuttajien määrä vaihtelee vuosittain, kuten lintuasemilla on todettu, mutta talvehtivien osuus pysynee useimmilla lajeilla melko vakiona. Hildénin (1984) mukaan hippiaisella aggressiivisen käyttäytymisen seurauksena syntyvä arvojärjestys määrää, mitkä linnuista pystyvät valtaamaan talvireviirin ja mitkä joutuvat lähtemään muuttomatkalle. Tilanne voitaneen yleistää koskemaan monia muitakin lintulajeja.

Talvehtimisellä on tietty suuri etu: keväällä reviiirin valtauksessa talvehtineet ovat etulyöntiasemassa. Ne valtaavat parhaat reviiirit ja voivat aloittaa pesintänsä aiemmin kuin muuttomatkaltaan saapuvat. Tämän ansiosta ne todennäköisesti tuottavat enemmän jälkeläisiä kuin muuttajat (Hildén 1984). Kuitenkin kovin ankarina talvina talvehtivien kuolleisuus kohoaa korkeaksi ja tällöin muuttaminen edellisessä syksynä olisi ollut edullisempi ratkaisu.

Kirjallisuus

Bergroth, S. & Bruun, H. 1939: Bidrag till kännedom om vinterfågelbeståndet i Åbotraktens skogar. —Ornis Fenn. 16: 41—54.

V. Haartman, L. 1968: The evolution of resident versus migratory habit in birds, some considerations. —Ornis Fenn. 45: 1—7.

V. Haartman, L. 1973: Talgmespopulationen på Lemsjöholm. —Lintumies 8: 7—9.

Hildén, O. 1965: Helsingin talvilintulaskennat 1964/65. —Lintumies 1: 6—10.

Hildén, O. 1967: Katsaus Helsingin talvilinnustoon 1966/67. —Lintumies 3: 3—9.

Hildén, O. & Mikkola, K. 1966: Katsaus Helsingin talvilinnustoon 1965/66. —Lintumies 2: 3—8.

Hildén, O. 1968: Muistelmia lintutalvelta 1951/52. —Lintumies 4: 7—10.

Hildén, O. 1968: Katsaus Helsingin talvilinnustoon 1967/68. —Lintumies 4: 35—43.

Hildén, O. & Mikkola, K. 1969: Katsaus Helsingin talvilinnustoon 1968/69. —Lintumies 5: 31—38.

Hildén, O. & Koskimies, J. 1969: Effect of the severe winter of 1965/66 upon winter bird fauna in Finland. —Ornis Fenn. 46: 22—31.

Hildén, O. 1982: Winter ecology and partial migration of the Goldcrest (*Regulus regulus*). —Ornis Fenn. 59: 99—122.

Hildén, O., 1984: Hippiaiset talvella. —Eläinmaailma 1/84: 55—56.

Hietakangas, H. 1976: Tiaisten, hippiaisen ja puukiipijän kannanvaihtelusta talvella. —Lintumies 11: 13—20.

Klockars, B. 1936: Försök till kvantitativ undersökning av vinterfågelbeståndet. —Ornis Fenn. 13: 139—147.

Lehtonen, L. 1948: Über dies Winterfoghelfauna von Gross-Helsinki. —Ornis Fenn. 25: 1—18.

Linkola, P. 1957: Kanahaukkakannan romahdus vuonna 1956. —Luonnon Tutkija 61: 49—58.

Palmgren, P. 1936: Über den Massenwechsel bei *Regulus r. regulus* (L.). —Ornis Fenn. 13: 153—159.

Sammalisto, L. 1977: Talvikauden laskennat 1976—77. —Ornis Fenn. 54: 127—132.

Sammalisto, L. 1978: Suomen talvilinnut 1977—78. —Ornis Fenn. 55: 164—170.

Sammalisto, L. 1979: Talvilintulaskennat 1978—79. —Ornis Fenn. 56: 163—168.

Sammalisto, L. 1980: Talvilinnut laskennassa 1979—80. —Ornis Fenn. 57: 167—172.

Sammalisto, L. 1981: Talvilintujen laskenta Suomessa 1980—81. —Ornis Fenn. 58: 167—174.

Sammalisto, L. 1982: Talvilaskennat 1981—82. —Ornis Fenn. 59: 183—190.

ARK:n raportti vuoden 1983 havainnoista

Tapani Numminen

ARK:n kolmas toimintavuosi on umpeutumassa ja edessä on raportti vuoden 1983 aikana tehdyistä sekä valtakunnallisesti (RK) että alueellisesti (ARK) tarkastettavista havainnoista. Ensimmäistä kertaa julkaistaan RK:n osalta myös hylätyt havainnot Brittien ja ruotsalaisten tapaan.

Muutoksia ARK:n kokoonpanossa

Esa Lehikoinen halusi luopua puheenjohtajan tehtävistä ja siirtyä varajäseneksi. Tom Lindroos valittiin uudeksi puheenjohtajaksi ja Jussi Lindström uudeksi varsinaiseksi ARK:n jäseneksi. Juha Varrela siirtyi varsinaiseksi jäseneksi ja Olli Tenovuo hänen varajäseneksi.

Tunnuslukuja

Havainnoita on kokoonnuttu puntaroi- maan neljästi ja kokouksiin on osallistunut 7—8 valtuutettua. RK:lle on jätetty lausunto 39 havainnosta (vuosina -81 47 kpl ja -82 49 kpl) ja ARK:n alaisia ilmoituksia on tarkastettu 128 (-81 74 kpl ja -82 98 kpl). RK:n alaisia havainnoita jätettiin puoltamatta 20,5% ja ARK:n alaisia havainnoita hylättiin 18,0% (-81 16,2% ja -82 18,4%, vrt. Ukuli 2/84 s. 49). Uutena lajina Varsinais-Suomen alueelle tavattiin Riuttatiira. Toinen havainto tehtiin intianhanhasta, jalohaikara- rasta ja vuorivästaräkistä. Yleisesti ottaen ilmoitusten taso on parantunut hieman.

Muutoksia lajiluetteloon

Vuoden 1983 alusta RK halusi tarkastettavakseen kaikki havainnot sepelsiepost- ta. Sen sijaan vuoden 1985 alusta jää kultasirkku pois RK:n listalta, mutta laji

siirtyy automaattisesti ARK:n listalle. Mustaleppälinnun kevähavainnoita (31.5. asti) ei tarkasteta Korppoon, Nauvon ja Dragsfjärdin kuntien alueelta.

Artikkelissa käytetyt lyhenteet

Havaintokunnat on merkitty kolmella alkukirjaimella. Linnun ikä on ilmoitettu rengastajien käyttämän Euring-järjestelmän mukaisesti: 1 kv — samana kalenterivuonna, +1 kv — ennen kuluva kalenterivuotta, 2 kv — edellisenä kalenterivuonna syntynyt jne. Muut käytetyt lyhenteet ovat: pull — pesäpoikanen, juv — nuori, ad — vanha, jp — juhlapukuinen, tp — talvipukuinen ja m — lintu on muuttava, mutta muuttosuuntaa ei ole tiedossa. Muuten muuttosuunta on ilmoitettu (esim. 1 NE). Kirjain r ilmaisee, että lintu on rengastettu. Katsauksen lopussa on luettelo käytetyistä nimilyhenteistä. Luvut lajinimen jäljessä ilmoittavat tapaa miskertojen lukumäärän siten, että ensimmäinen luku kertoo RK:n hyväksymien havaintojen (ei siis yksilöiden) lukumäärän vuoden -82 loppuun ja jälkimmäinen vuoden -83 aikana.

RK:n hyväksymät havainnot vuodelta 1983

JÄÄKUIKKALAJI (*Gavia immer/adamsii*) (? , 2) 3.5. 1 2 kv Kor, Jurmo (OV, K. ja M. Santakari) 7.8. 1 +2 kv, Kor, Jurmo (OV, VM).

JALOHAIKARA (*Egretta alba*) (1, 1) 21.8. 1 Sau, Tapilanlahti (K. Kuusisto, A. Kuusela). Toinen hyväksytty havainto TLY:n alueelta. Aikaisemmin tavattu Salossa 1972 sekä *Egretta* sp. Lemussa

1975 ja *Egretta garzetta* Utössä 1977. Jalohaikara on maassamme tavattu vuoden 1983 loppuun mennessä jo 21 kertaa.

LYHYTNOKKAHANHI (*Anser brachyrhynchus*) (9, 1). 8.5. 1 Mie, Mynälahti (M. Huhta-Koivisto, TL).

INTIANHANHI (*Anser indicus*) (1, 1) 19.5. alkaen 1 Maa, Ävik, (HL, SL, JN, ym.). Sama renkaaton yksilö nähtiin Turun lintupaikoilla vielä melko myöhään syksyllä. Euroopassa esiintyvät intianhanhet tulkitaan poikkeuksetta johtuvan ihmisen suorittamista siirroista. Ensimmäinen havainto tehtiin 1938 Halikossa, jolloin ammuttiin naaras (HY kok.)

LUMIHANHI (*Anser caerulescens*) (9, 1) 2.9. 1 Mer, Rautuinen (PV)

AVOSETTI (*Recurvirostra avosetta*) (13.2). 18.4. 1 Kor, Jurmo (OV), 27.4. 1 Kor, Jurmo (OV, JLu, JLe, MN). TLY:n avosettihavainnoista 10 on tehty Jurmossa.

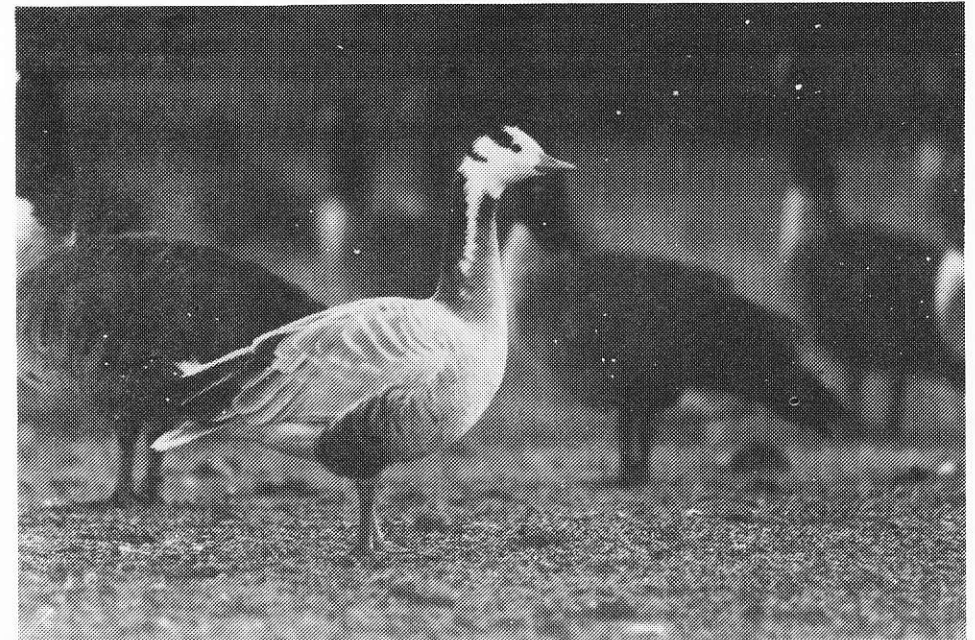
LAMPIVIKLO (*Tringa stagnatilis*) (12, 1). 26.7.—6.8. 1 1 kv, 31.7. alkaen 2 1 kv Salo, Halikonlahti (RB, TL ym.)

PIKKUKAJAVA (*Rissa tridactyla*) (? , 3). 26.3. 1 ad, Tur, satama (RB, ym.). 3.4. 1 2kv E Kor, Jurmo (HKO, KS). 24.4. 1 2kv Pai, Paimionlahti (LKO, ym.). 26.12. 1 1kv Kor, Jurmo (JG, PL, TaN).

RIUTTATIIRA (*Sterna sandvicensis*) (0, 1). 28.6. 2 Kor, Jurmo (HKI). Havainto on 29. maastamme, mutta TLY:n alueelta vasta ensimmäinen. Noin 314. laji TLY:n alueelta.

LYHYTVARVASKIURU (*Calandrella brachydactyla*) (4, 1). 23.—24.4. 1 Väs, Galtarby (RB, ym.). Aikaisemmat havainnot: Mietoinen -61, Turku -63, Jurmo -72 ja Turku -73. Mietoisten havainto on lokakuulta, muut toukokuulta.

ISOKIRVINEN (*Anthus novaeseelandiae*) (? , 1) 11.10. 2 Kor, Jurmo (HKO, JH). Havaintoon sisältyy mongoliankirvisen mahdollisuus.

Intianhanhen puvun kauneutta ihailee mieluusti, vaikka pinnaa ei saakaan. (Kuva Jouko Hakala).

Tämä mustapäätasku (roturyhmä rubicola/hibernans) otettiin kiinni Turun Pansiossa maaliskuussa 1982. (Kuva Tuukka Pahtamaa).

NUMMIKIRVINEN (*Anthus campestris*) (28, 1). 17.5. 1 Kor, Jurmo (OV, JG, AR).

ISO-/NUMMIKIRVINEN (*Anthus novaeseelandiae/campestris*) (? , 1) 20.10. 1 Kor, Jurmo (M. Heinonen, J. Espo, P. Routasuo).

VUORIVÄSTÄRÄKKI (*Motacilla cinerea*) (1, 1) 20.5. 1 naaras Dra, Bengtskär (OV, JG, AR). Ensimmäinen havainto on Vänöstä 1970.

MUSTAPÄÄTASKU (*Saxicola torquata*) (12, 1). 14.10. 1 juv/naaras Kor, Utö (JH)

RASTASKERTTUNEN (*Acrocephalus arundinaceus*). 5.11. 1 Kor, Jurmo (M. Soini, J. Nummelin, M. Dyhr). RK tarkasti havainnon poikkeuksellisen myöhäisen ajankohdan vuoksi.

KIRJOSIIPUUNILINTU (*Phylloscopus inornatus*) (17, 1). 24.9. 1 r Dra, Vänä (J. Virtanen). Kahdestoista rengastus TLY:n alueelta. RK ei tarkista havaintoja pyydystetyistä yksilöistä.

SEPELSIEPPO (*Ficedula albicollis*) (? , 3). 18.5. 1 koiras, 2 kv r Kor, Jurmo (JG, OV, AR). 19.5. 1 naaras r Kor, Jurmo (JG, OV, AR). 23.—24.5. 1 koiras, 2 kv r Kor, Jurmo (R. Karlson, RB, ym.)

MUSTAOTSALEPINKÄINEN (*Lanius minor*) (11, 1). 2.6. 1 Kor, Jurmo (TM, OV). Kahdestoista havainto, joista 8 on Jurmosta.

Havaintoja aikaisemmilta vuosilta

PUNAJALKAHAUKKA (*Falco vespertinus*) 25.5.1982 1 ad koiras Mie, Mynäjoen suisto (M. Pohjoismäki, ym.).

PITKÄNOKKAKURPPAVIKLO (*Limnodromus scolopaceus*) 15.5.1980 1 jp Kor, Jurmo (S. Kotiranta). Julkaistu aiemmin lyhyt-/pitkänokkakurppaviklona. Saatuaan vahvistuksen, että em. lajit voidaan erottaa äänen perusteella, RK hyväksyi määrittymisen. Kyseessä on ensimmäinen havainto maastamme.

RK:n hylkäämät havainnot

Jääkuikka, *Gavia adamsii* 4.11. 1 juv/tp Kor, Jurmo. **Merimetso**, *Phalacrocorax carbo sinensis* 2.4. 1 jp Dra, Örö, RK:n kannanoton mukaan rotujen määrittäminen maastossa on kyseenalaista. **Suippopyrstösirri**, *Calidris acuminata* 6.10. 1 1 kv Kor, Jurmo. **Keltajalkaviklo**, *Tringa flavipes* 6.8. Salo, Halikonlahti. **Pikkukajava**, *Rissa tridactyla* 30.4. 1 2 kv Kor, Jurmon selkä ja 8.11. 2 1 kv Kor, Jurmo. **Jääkyyhky**, *Alle alle* 16.4. 1 Pyh, Rihtniemi. **Mustaotsalepinkäinen**, *Lanius minor* 29.9. 1 ad. Naa, Käkölä.

ARK:n hyväksymät havainnot 1983

JÄÄKUIKKA (*Gavia adamsii*) 20.5. 1 jp Kor, Utö (KS).

PIKKU-UIKKU (*Tachybaptus ruficollis*) 8.5. 1 ad Tai, Kolkanaukko (T. Saario, T. Karvonen)

KATTOHAIKARA (*Ciconia ciconia*) 22.4. 1 Dra, Kasnäs (JLa). 1.—5.6. 1 Per, Saarenjärvi (JLa, MH, ym.). 5.6. 1 Sau, Tapilanlahti (TaN, E. Tamminen).

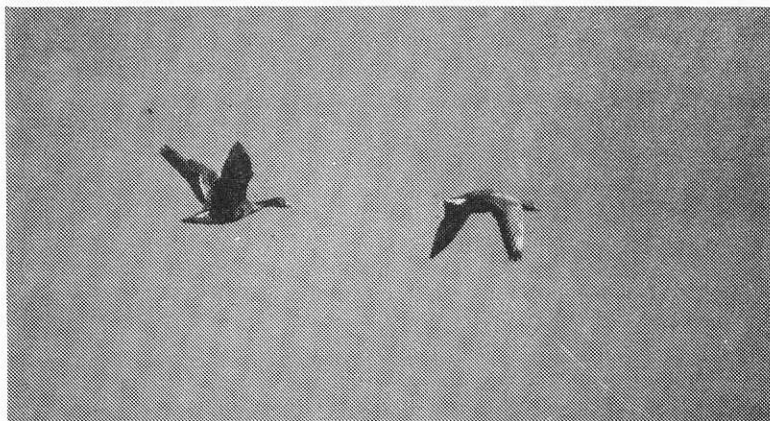
PIKKUJOUTSEN (*Cygnus bewickii*) 17.—20.4. 1 ad Sau, Tapilanlahti (R. Lumio, K. Koponen ym.). 1.5. 3 Pai, Paimionlahti (JoK). 28.10. 1 ad Väs, Galtarbyviken (TN).

TUNDRAHANHI (*Anser albifrons*) 11.4.—6.5. 6—9 Pai, Paimionlahti (HKo, ym.). 20.4. 1 2 kv Väs, Galtarby (JLa, MH, S. Lindholm). 9.5. 2 ad Kor, Jurmo (TLa). 13.5. 2 Kor, Jurmo (OV, TLa, T. Laine). 23.10. 1 1kv Tur, Ruissalo (HKI, TV, T. Lindbom).

HARMAASORSA (*Anas strepera*) 10.4. 1 koiras Rym, Aasla (LS). 18.4. 1 koiras Kor, Jurmo (OV). 1.—2.5. 1 koiras — 2 koirasta Mie, Mynälahti (HKo, ym.). 11.—12.5. 1 pariskunta Rai, Raisionlahti

(JoK, E. Lehtikainen, A. Karhilahti). 14.5. 1 pariskunta Pai, Paimionlahti (TN, ym.). 21.5. 1 koiras Kii, Omenajärvi (J. ja P. Erikäinen). 29.5. 1 koiras Kor, Jurmo (OV).

ALLIHAHKKA (Polysticta stelleri) 21.2. 1 koiras 2 kv, Kor, Jurmo (HKI, J. Jantunen, A. Luukkonen). 25.—27.2. 1 naaraspuuk. Kor, Utö (JH). 25.—27.2. 7 naaraspuuk. Kor, Utö (JH). 2.—3.4. 2 naaraspuuk. Kor, Jurmo (HKO, KS, OV).

Harmaiden hanhien määritys on usein hankalaa. Nämä vanhat tundrahanhet kuvasi Henry Lehto.

6.4. 1 naaraspuuk. Kor, Jurmo (OV, JH). 5.10. 1 koiras, +1 kv, Kor, Jurmo (RB, ym.)

KYHMYHAAHKA (Somateria spectabilis) 5.4. 1 koiras, +2 kv Nau, Berghamn (RV, TN). 17.4. 1 koiras jp Kus, Kaurissalo (S. Kallio).

HAARAHAAKKA (Milvus migrans) 15.9. 1 +1 kv Rai, Raisionlahti (H. Minn, V. Rautiainen). 18.9. 1 1 kv Salo, Halikonlahti (SV, ym.)

NIITTY-/AROSUOHAUKKA (Circus pygargus/macrourus) 10.9. 2 1 kv Dra, Lövä (J. Hakala ym.)

MUUTTOHAUKKA (Falco peregrinus) 23.4. 1 ad Kor, Jurmo (TH)

VIIRIÄINEN (Coturnix coturnix) 29.5.—22.6. ääntä Pyh, Polttila (V. Muurinen).

HEINÄKURPPA (Gallinago media) 17.5. 1 Tur, Rauvolanlahti (JoK) 17.9. 1 Tur, Artukainen (E. Sillanpää, JS)

17.9. 1 Kus, Laupunen (AS)

17. ja 24.9. 1 Tur, Ävik (JuK)

18.9. 1 Pyh, Rihtniemi (H. Virtanen)

20.9. 1 Pai, Puhdistamo (JLu, ME)

21.9. 1 1 kv r Hal, Halikonlahti (ME, TN)

21.9. 1 Rai, Raisionlahti (E. Tarponen)

21.9. 1 Tur, Pansio, Shell (J. Vuokko, M.

Pajunen)

27.9. 1 Kor, Jurmo (A. Vähätalo, OV, JG)

15.10. 1 Tur, Pansio, Shell (JS)

KERÄKURMITSA (Charadrius morinellus) 21.5. 17 Kor, Jurmo (P. Sirva, J. Elo)

ETELÄNKIISLA (Uria aalge) 22.4. 1 jp Kor, Utö (TH, J. Riihelä, J. Wickholm). 23.—24.5. 2 Dra, Bengtskär (OV, JG, KS). 24.6. 1 Kor, Saaristo (JH, ym.).

ISOLOKKI (Larus hyperboreus) 30.1. 2 2 kv Tur, satama (HL, A. Keskinen). 10.4. 1 2 kv Tur, satama (H. Friman). 18.12. 1 1—2 kv Dra, Öro (JH). 31.12.—8.1.-84 2 1. talven ja 1 2. talven yksilöä Naa, satama (JH, MR, ym.)

Keväinen Jurmo on maamme varmimpia paikkoja törmätä mustaleppälintuun. (Kuva Tuukka Pahtamaa).

SELKÄLOKKI (*Larus fuscus*) 2.2. 1 ad Tur, Aurajoki Föri (HKo)

PIKKUTIIRA (*Sterna albifrons*) 19.5. 1 ad Rai, Raisionlahti (HL, SL, JN)

MUSTALEPPÄLINTU (*Phoenicurus ochruros*)

4.—5.4. 1 ad koiras Kor, Jurmo (JH, OV)

6.4. 1 naaraspuuk. Kor, Utö (RV, TN)

7.4. 1 koiras Kor, Jurmo (OV)

8.4. 2 naaraspuuk. Kor, Jurmo (JH, OV, ReK)

9.4. 1 naaraspuuk. Dra, Hiittinen (JLa, MH)

17.4. 1 koiras Rym, Aasla (LS)

22.4. 1 naaraspuuk. Kor, Jurmo (OV, MH)

22.—24.4. 1 naaraspuuk. Dra, Högsåran tienhaara (JLa)

22.4. 1 naaraspuuk. Dra, Kasnäs (JLa)

23.—25.4. 2 naaraspuuk. Kor, Jurmo (OV, ym.)

24.4. 1 koiras Dra, Kasnäs (JLa)

24.4. 1 naaraspuuk. Dra, Lövä (LKO, ym.)

24.4.—5.5. 1 naaraspuuk. Dra, Hammarsboda (JLa)

26.4. 1 naaraspuuk. Kor, Jurmo (OV, JLa)

1.5. 1 naaraspuuk. Kor, Jurmo, (HKI, OV, P. Boström)

2.5. 1 naaraspuuk. Kem, Linnarnäs (JLa)

3.6. 1 koiras Kor, Jurmo (TM)

3.8. 1 naaraspuuk. Kor, Jurmo (OV, T. Kirves).

TUNDRAURPIAINEN (*Carduelis hornemanni*)

3.1. 2 Pii, Piikkiönlahti (TN)

5.1. n. 15 Dra, Laxvik (TN, ME)

22.1. 1 Salo, Halikonlahti (JKo, ym.)

28.1. 4 Tur, Vuoksenniska (HKo)

29.1. 1 Pyh, Rihtniemi (L. Karlson ym.)

29.1. 3 Tur, Pahanieniemi (JKo, ym.)

3.2. 2 Pai, Pakurla (TN)

6.2. 1 Tur, Yo-kylä (TM)

7.2. 2 Tur, Topinoja (KS, ReK)

11.2. 3 Tur, Rauvola (HKI)

17.2. 3 Tur, Artukainen (KS, ReK, JH)

23.2. 1 koiras Tur, Pihlajaniemi (HKI)

26.2. 1 Loi, mlk (HKI)

28.2. 1 Kem, kk (JLa, MH)

11.—12.3. 1 Salo, Paukkula (K. Toivonen)

Havainnot ennen vuotta 1983

PIKKU-UIKKU (*Tachybaptus ruficollis*)
4.10.1981 1 Kus, Laupunen (AS)

KATTOHAIKARA (*Ciconia ciconia*)
30.5.1982 1 Pöy, Lankinen (SV, ym.)

HARMAASORSA (*Anas strepera*)
23.—27.4.1982 1 koiras Kaa, Kuusisto, Krogby (JoK).

ETELÄNKIISLA (*Uria aalge*) 3.—4.11.1982 1 tp vahingoitettu Dra, Taalin-tehdas (AS).

ISOLOKKI (*Larus hyperboreus*) 24.—31.10.1982 1 2 kv, Tur Ävik (A. Uotila, JuK).

PIKKUTIIRA (*Sterna albifrons*)
6.5.1981 1 Kor, Jurmo (JLe, H. Räsänen).

MUSTALEPPÄLINTU (*Phoenicurus ochruros*) 9.—11.4.1982 1 naaraspuuk. Kor, Utö (SV, ym.). 11.4.1982 1 naaraspuuk. Kor, Utö (SV, ym.). 3.—4.5.1982 1 koiras ja 1 naaraspuuk. Kor, Jurmo (T. Pahtamaa). 8.—11.5.1982 2 koirasta ja 2 naaraspuuk. Kor, Utö (HL, ym.). 6.—7.11.1982 1 naaraspuuk. Lok, Vartsaari (J. Matikainen).

TUNDRAURPIAINEN (*Carduelis hornemanni*) 12.4.1982 1 Kus, Laupunen (AS).

Käytetyt nimilyhenteet
RB Rurik Baarman, ME Matti Eloranta, JG Jukka Grönlund, MH Markku Harmanen, JH Jari Helstola, TH Timo Hietanen, ReK Reijo Kaartinen, RoK Rolf Karlson, HKI Hannu Klemola, JoK Jorma Kirjonen, JuK Jukka Kivelä, JKO Jarmo Komi, HKo Hannu Kormano, LKO Lasse Kosonen, JLa Jarmo Laine, TLa Tapio Lainela, HL Henry Lehto, JLe Jyrki Lehto, SL Soili Leveelahti, TL Tom Lindroos, JLu Jouko Lunden, TM Tapani Missonen, MN Matti Nieminen, TN Tapani Numminen, JN Jukka Nurmi, TaN Tarmo Nurmi, AR Ari Rivasto, LS Lennart Saari, JS Jarmo Saarnio, KS Kari Salonen, AS Asko Suoranta, PV Pekka Valtonen, SV Simo Veistola, OV Olli Vesikko, RV Reijo Vikman.

Luhtakanan esiintyminen Varsinais-Suomessa

Juhana Piha

Luhtakana on Suomessa harvinainen pesijä. Kannan suuruudeksi on koko Suomessa esitetty 200—300 paria (Koskimies 1982). Laji on tämän vuosisadan tulokas linnustossamme. Vuonna 1947 havainnot luhtakanasta runsastuivat äkillisesti. Tästä alkaen laji on levittäytynyt myös kohti sisämaata. 70-luvulla havaintomäärät myös nousivat selvästi. Sisämaan lintujärville laji sai jalansijan 70-luvulla. Luhtakanan esiintymisalueet ovat nykyään lähinnä Lounais-Suomessa, erillinen suuri luhtakanakeskittymä pesii Parikkalan Siikalahdella (Suomen Lintuatlas 1983). 1970-luvun voimakkaan kannankasvun sai aikaan vuosikymmenen alun lauhdat talvet, jolloin laji selvisi hyvin talvehtimisalueellaan. 70-luvun lopulla kanta pieni selvästi, syynä luultavasti vuosikymmenen lopun ankarat talvet.

Luhtakanan esiintymisen selvittelyssä on eräitä vaikeuksia. Laji pesii melko aikaisin, jo toukokuun alkupuolella ja pariutumisen jälkeen koiraiden ääntelynto laimenee. Lajin ääntely on innokkaimmillaan huhti-toukokuun vaihteessa. Luhtakana äänтелеe eniten öisin. Jotta luhtakanakannasta saisi käsityksen pitäisi jo toukokuun alussa kierrellä öisin merenlahtia ja järviä. Tätä harvoin tehdään, sillä muut yölaulajat saapuvat vasta toukokuun lopulla, jolloin luhtakanan ääntely on jo vaimentunut. Luhtakanan ääntely kiihtyy uudelleen heinäkuussa ennen toisen pesinnän aloittamista. Myöskään tällöin yölaulajaretkiä ei juuri tehdä. Laji saattaa pesimäpaikoillaan muodostaa väljiä kolonioita.

Parimäärien arviointi on huomattavan vaikeaa. Esim. Ruotsissa tehtiin tiheään pesimäkannan alueella koe, missä tarkalla pesien etsinnällä todettu kannan suuruus osoittautui moninkertaiseksi verrattuna menetelmään, missä reviiirit pyrittiin karvoittamaan kuuntelemalla koealueen koiraiden ääntelyä. (Suomen Lintuatlas 1983). Suomessa kolonioita on kuitenkin vähän, joten tämä ongelma ei meillä ole kovin merkittävä.

Esiintyminen

Ensimmäinen luhtakanahavainto Varsinais-Suomesta on jo vuodelta 1910. Tällöin 15.12. Mynämäellä ammuttiin lintu, joka paljastui vanhaksi luhtakananaaraaksi. Havainto on Suomen ensimmäisiä. Seuraava havainto on Laitilan Valkojärveltä vuodelta 1926. Mahdollisesti laji oli pesinyt järvellä, sillä havainto koski ammuttua nuorta lintua. Runsaat kaksikymmentä vuotta saatiin odottaa seuraavaa havaintoa. 1949 kuultiin lajin soindinääntelyä Rymättylän Taattisten järvellä. Seuraavana vuonna luhtakana havaittiin yllättäen kuudessa eri paikassa. Rymättylän Taattistenjärvellä pariskunta yritti pesiä, mutta pesintä epäonnistui. Muut havaintopaikat vuodelta 1950 ovat Rymättylän Kurjenrauma (15.5. koiras). Rymättylän Kruununperänjärvi (touko-kesäkuu 1—2 yksilöä), Rymättylän Kirkkolahdi (kesä, 1 yksilö), Laitilan Pitkäjärvi (kesäkuu, 2 yksilöä) ja Uusikaupunki (6.5.—15.7., koiras). Vuonna 1951 laji

tavattiin kahdessa paikassa (Ruissalo 12.4. yksi yksilö) ja Paraisten Mustfinn yksi yksilö näkyi). Sitten seurasi parin vuoden tauko havainnoissa. Vuosina 1954 ja 1955 luhtakana kuultiin Turun Rauvolanlahdella.

Vuodesta 1959 lähtien laji on tavattu vuosittain Varsinais-Suomessa. Vuonna 1959 luhtakana havaittiin kolmessa paikassa (Paimio, Sauvo ja Laitila). 1960-luvun alkupuolella lajia tavattiin 1—4 paikassa vuosittain. 1960-luvun puolivälistä alkaen havaintopaikkojen määrä alkoi kasvaa tasaisesti saavuttaen huipun vuonna 1975, jolloin luhtakanoja tavattiin 21 eri paikassa. Tämän huippuvuoden jälkeen havaintopaikkojen määrä laski ja on nykyään noin 10 havaintopaikkaa/vuosi. Yksilömäärien kehitys on seurannut suunnilleen havaintopaikkamäärien kehitystä. 1960-luvun lopusta vuoteen 1972 löydettiin noin 15 koirasta tai paria vuosittain. Selvä muutos luhtakanojen yksilömäärissä tapahtui vuonna 1973. Tällöin luhtakanan yksilömäärä kaksinkertaistui edelliseen vuoteen verrattuna, vaikka rengastettuja yksilöitä ei otettaisikaan mukaan. Luhtakanan hyvät vuodet olivat 1973—77. Näinä vuosina tavattiin 21—31 koirasta tai paria vuosittain kokonaisyksilömäärien kohotessa rengastetut pois lukien 26—47 yksilöön vuodessa.

Vuosina 1973, 1975 ja 1976 Rauvolanlahdella harrastettiin järjestelmällistä rengastusta. Vuonna 1978 luhtakanakanta romahti ja muutaman vuoden ajan tavattiin vain noin 10 koirasta tai paria vuosittain. 1980-luvulla kanta on kuitenkin taas ruvennut elpymään. Kuvissa 1 ja 2 on esitetty luhtakanan kokonaisyksilömäärien ja havaintopaikkojen lukumäärien kehitys vuosina 1960—83.

Kevätmuutto

Luhtakanan kohdalla on havaittavissa selvästi, että mitä vankempi kanta, sitä aikaisemmin laji saapuu. Tämä on tietysti

myös sidoksissa edellisen talven ankaruuteen ja kevään sääoloihin. 1970-luvun puolivälin huippuvuosina laji saapui aikaisin, jopa jo maaliskuun puolella. Viime vuosina laji on saapunut huhtikuun loppupuolella. Mielenkiintoinen kevätmuuttohavainto tehtiin 10.5.82 Paraisten Mustfinnissä: tällöin todettiin muuttava yksilö klo 00.07 lentävän suuntaan NE äännellen samanaikaisesti porsaankiljuntaääntä.

Syysmuutto

Luhtakana on tavattu syksyllä melko usein. Laji on havaittu äännelevän myöhäänkin syksyllä. Myös syksyllä on linnun havaittu äännelevän muuttolennossa: 2.8.70 Salossa innokasta ääntelyä ohi lentäessään, ääni oli muunnos yksinäisen koiraan soidinaänestä. Myöhäisimmät havainnot: 19.11.73 Rymättylä, 16.11.74 Turku, 24.10.82 Turku ja 18.10.66 Turku.

Kolmena syksynä Rauvolanlahdella harrastettiin rengastusta. Rolf Karlson ym. rengastivat 15.8.—18.9.73 yhteensä 23 yksilöä. Vuonna 1975 he rengastivat 19.7.—16.10 välisenä aikana 59 yksilöä, joista suurin osa lahden poikasia. Seuraavana vuonna 17 rengastusta 16.7.—13.9. Myös vuonna 1974 lahdella tietävästi rengastettiin ainakin poikasia, mutta tarkemmat tiedot tämän vuoden rengastuksista puuttuvat.

Talvihavainnot

Laji on talviaikaan tavattu muutaman kerran. 15.12.1910 Mynämäellä ja 14.—15.12.81 Korppoon Jurmossa (rengastettiin). 1970-luvun lauhoina talvina luhtakana talvehti kahtena talvena Rauvolanlahdella. Talvella 74/75 yksi yksilö havaittiin 7.3. On mahdollisuuksien rajoissa, että kyseessä olisi ollut hyvin aikainen muuttaja. Talvella 75/76 talvehtiminen onnistui, tänä talvena luhtakana nähtiin lahdella 18.1. ja 15.2.

Pesiminen

Luhtakanan pesiä ei ole juuri etsitty. Näin ollen pesimishavaintojakaan ei arkistossa ole paljoa. Vuonna 1950 Rymättylän Taattistenjärvellä löydettiin pesä. Vuosina 1973—76 pesiä löydettiin Rauvolanlahdella, mm. 27.5.74 5 pesää, näistä kolmesta jo poikaset lähteneet ja yhdessä pesässä 9 munaa. Yhdessä pesässä oli kyseessä jo toinen poikue. Vuonna 1975 Rauvolanlahdella löydettiin 10.5. pesä, jossa 9 munaa ja yksi tyhjä pesä. Myös Lemussa laji on todettu pesiväksi: 1976 22.5. 13 munaa ja 15.6. pesä oli tyhjä. Vuonna 1980 Lemussa 19.6. pesä jossa 11 munaa.

Käyttäytyminen

Laji on helppo saada vastaamaan atrappiin. Muutamissa palautetuissa arkistokorteissa oli kuvauksia tästä. Kerran luhtakana onnistuttiin houkuttelemaan esiin kaislikon kätköistä soittamalla atrappia. Lintu tuli useasti tutkimaan äänen lähdeä ja oli parhaimmillaan katselijoihin vain noin metrin päässä (Juha Vuorinen ym.). Toisen kerran Lennart Saari sai linnun vastaamaan matkiessaan lajin ääntä. Heinäkuussa -78 Paraisilla lintu huuteli ja se saatiin tulemaan atrapilla ulos ruoikosta aivan tien penkalle asti alle 2 metrin päähän havainnoijasta. (Esko Tarponen). Myös syksyllä lajin voi saada äännelemään atrapilla. Näin kävi Kolkanaukolla 20.8.-80 ja 3.9.-80: ääntelyn kirvoitti atrappi, äänet olivat yksinomaan kiljuntaa (Esko Tarponen).

Erään havainnon mukaan laji on varsin aggressiivinen: 22.8.-68 Salon Halikonlahdella luhtakana hiiviskeli yksikseen tai parin huiitin vaiheilla, oli hillittömän aggressiivinen kaikkea liikkuvaa kohtaan (kahlaajat, lokit) (Ari Vienonen).

Luhtakanan äänivalikoima on laaja. Korteissa on kuvailtu ääniä varsin kirjavasti. Näistä voidaan erottaa neljä eri ääntelytyyppiä: 1) Tunnusomainen por-

saankiljunta. 2) Yksitavuinen toistuva näppäily, jota on kuvailtu esim. seuraavasti: dryk, gyp, tk, bk, tek tai dsryk. 3) Kolmantena äänityyppinä on parin näppäilyn edeltämä hyrinä, esim. tek-tek-tek huiiirrr, dyk-dyk-pyrr, dik-dik-pirrr tai tek...hyirr. 4) Myös pelkkää hyrinää on kuultu, kuten hyyyrrr.

Havaintopaikoista

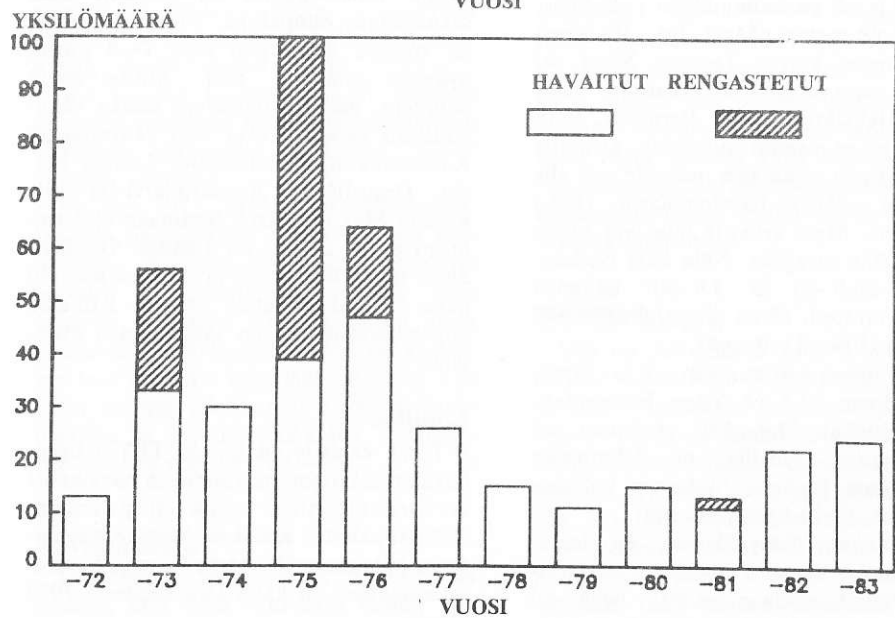
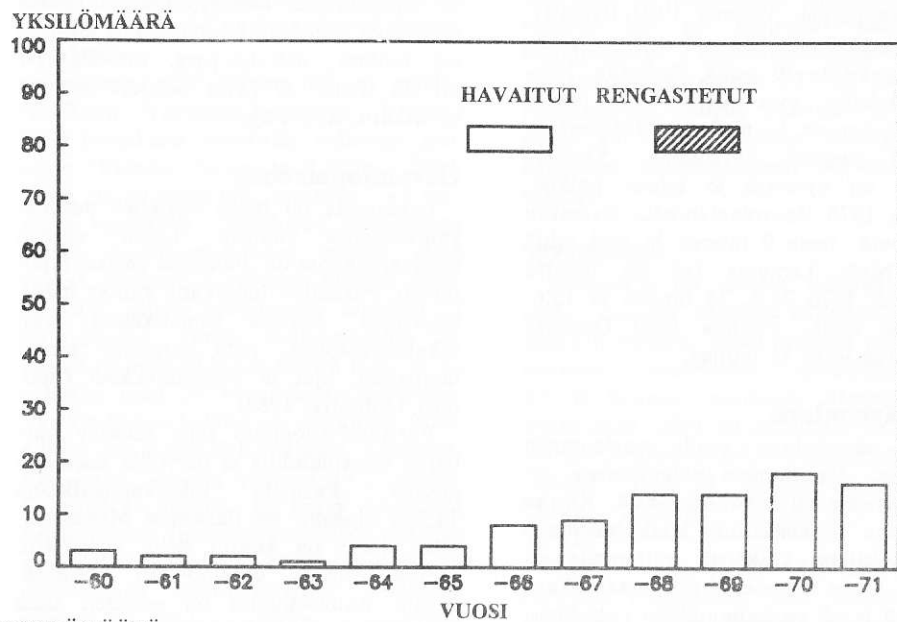
Luhtakana on hyvin vaateliias pesimäympäristönsä suhteen. Lajille sopivia pesimäpaikkoja on Suomessa melko rajoitetusti. Parhaiten luhtakana viihtyy matalavetisissä, tiheissä osmankäämi- ym. sekakasvustoissa, joita pirstovat pienet lampareet, ojat ja pajusaarekkeet (Suomen Lintuatlas 1983).

Varsinais-Suomessa lajia esiintyy parhailta merenlahdilla ja harvoilla sisämaan järvilla. Parhaita luhtakanapaikkoja TLY:n alueella on Paraisten Makeavesiallas. Lajia on kuultu siellä vuosittain, useina vuosina useampiakin yksilöitä. Turun Rauvolanlahti on edelleen lajin säännöllinen olinpaikka. 70-luvun parhaina vuosina siellä pesi jopa 7—8 paria, nykyään ehkä 1 pari. Muita hyviä paikkoja, joilla luhtakanoja melko säännöllisesti tavataan ovat mm. Taivassalon Kolkanaukko, Paimionlahti, Lemun lahdet, Dragsfjärdin Kasnäsinjärvi ja Särkisalon Makarlanjärvi. Sisämaan ehdottomasti paras paikka on Laitilan Otajärvi. Siellä mm. vuosina -76 ja -77 pesi noin 10 parin luhtakanakanta. Myös Kiikalan Omenajärvellä laji on säännöllinen esiintyjä.

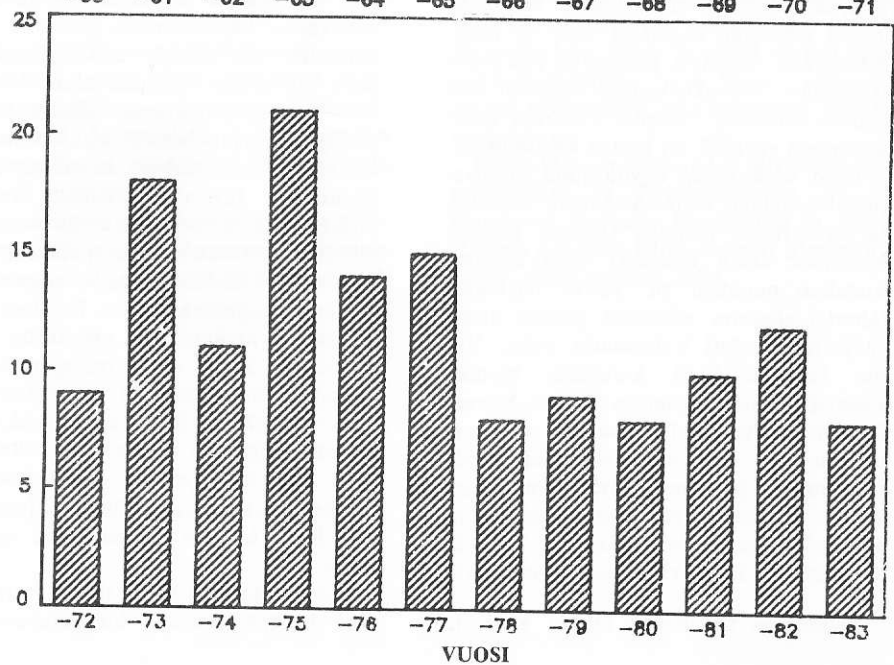
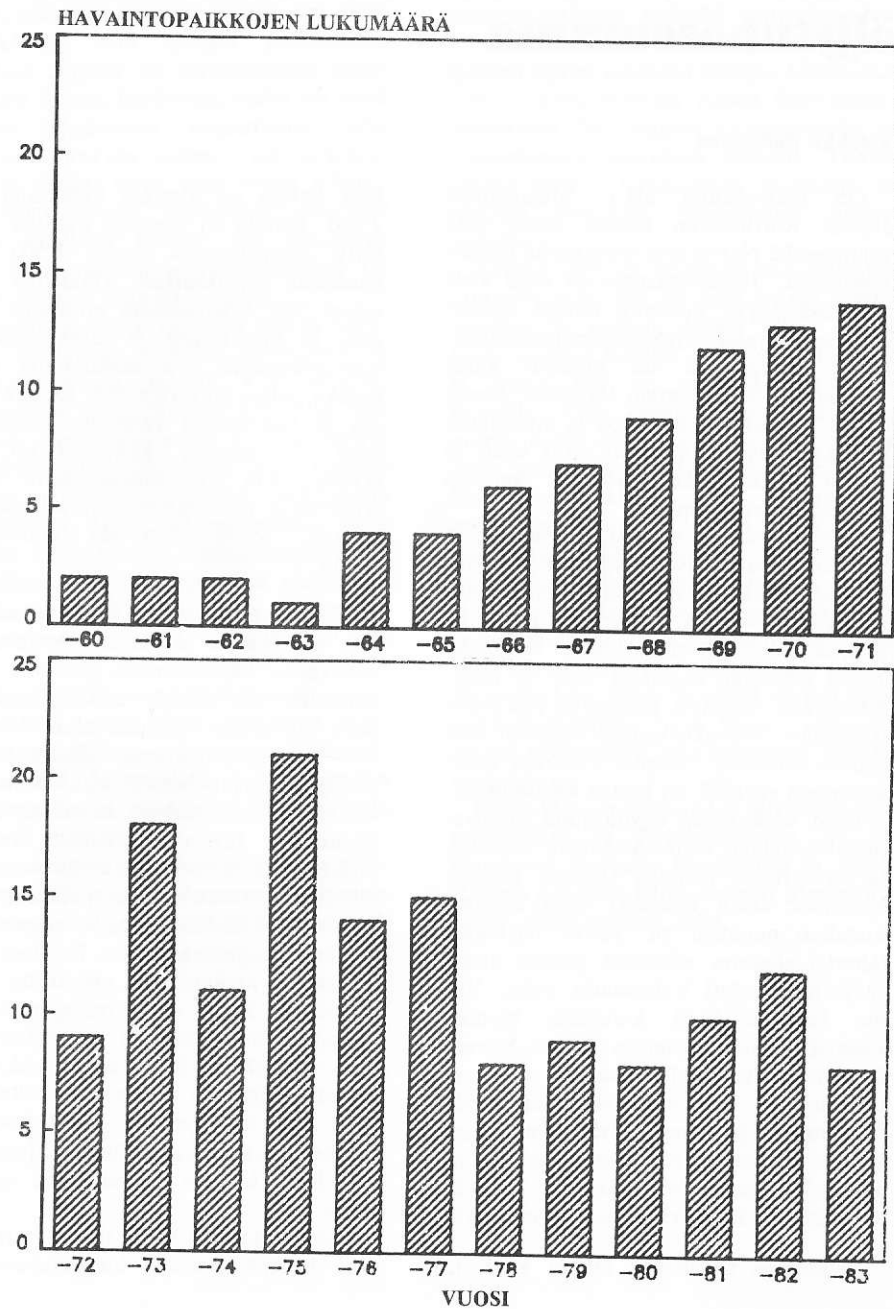
Lopuksi

Tämä katsaus on koottu TLY:n lintuhavaintoarkistoon palautetuista havainnoista. Arkistokortteja lajista oli palautettu 357 kappaletta. Kiitokset kaikille havaintonsa palauttaneille. Myös Jurmon havaintokaavakkeet on käyty läpi vuodesta 1973 alkaen.

Kuva 1. Luhtakanan yksilömäärät TLY:n alueella vuosina 1960—1983.

Kuva 2. Luhtakanan havaintopaikkojen lukumäärät TLY:n alueella vuosina 1960—83.

Merenkurkun linnuston öljytuhoseuranta

Tuukka Pahtamaa

On marraskuun alku. Majailemme Juhani Koivusaaren kanssa toista yötä ulkomerellä Norrskärin eristyneellä majakasaarella. Tehtävänämme on etsiä vielä viimeisiä öljyyn kuolleita lintuja Merenkurkun laajalta öljyonnettomuusalueelta. Eiran karilleajosta on kulunut kaksi kuukautta. Silti olemme löytäneet monta öljyyn kuollutta isokoskeloa ja muutaman haahkan. Useimmat niistä ovat tosin jo kauan sitten menehtyneitä ja varisten perusteellisesti syömiä.

Yön pimeydessä valaistut laivat lipuvat Pohjanlahden vilkasta väylää joko pohjoiseen tai etelään. Useita aluksia on samanaikaisesti näkyviissä. Merenkurkussa maa kohoaa lähes metrin sadassa vuodessa. Tämä aiheuttaa ongelmia vene- ja laivaliikenteelle. Karttoja joudutaan jatkuvasti uusimaan. Vedenkorkeuden vaihtelut ovat suuria varsinkin syksyllä. Pienikin poikkeaminen väylältä voi johtaa karilleajoon.

Eiran tapauksessa öljyntorjijat joutuivat ponnistelemaan riittämättömällä kalustolla myrskyisellä merellä. Useiden metrien korkuiset aallot heittävät öljyn helposti matalien puomien yli. Paksu öljymassa lähestyi elokuun viimeisen päivän iltana vääjäämättömästi Valassaaria kohti. Viime hetkellä tuuli kuitenkin hieman kääntyi ja laaja öljylautta ajautui Merenkurkun parhaiden lintusaarten ohi saastuttaen vain luonnonsuojelualueen eteläosan luodot ja saaret. Myöhemmin öljyä kulkeutui paljon etelämmäksikin, mm. majapaikkaamme Norrskäriin ja vieläkin kauemmaksi Rönnskäriin ja Bergön saaristoon.

Pohdimme tilannetta. Öljyyn kuolleita

leita lintuja on löytynyt kaikkiaan noin 2 000. Riskilä on kärsinyt pahiten. Niitä löytyi öljyntyneenä peräti 1 600. Osa jouduttiin lopettamaan. Haahkoja kuoli vajaat 300, isokoskeloita muutama kymmen ja pilkkasiipiä ja tukkakoskeloita toistakymmentä. On mahdotonta tietää kuinka paljon jäi löytymättä: kuinka suuri osa ei hakeutunut rannoille kuolemaan vaan jäi ulapan kuljettaviksi. On arveltu, että osa isokoskeloista rämpi syvemmälle pensaikkoihin ja metsiin kuolemaan. Sieltä niitä on mahdotonta löytää.

Ensi keväänä alkaa ympäristöministeriön rahoittama tutkimus öljytuhon vaikutuksista Merenkurkun pesivälle lintukannalle. On selvää, että onnettomuudella oli suurin vaikutus alueen runsaaseen riskiläpopulaatioon. Siksi riskilä on selvityksen pääkohde. Ruokki on mielenkiintoinen laji, sillä se näytti selvinneen öljytuhosta täysin vaurioitta. Kuolleita lintuja ei löydetty. Ensi kesän takseeraus selvittää pitääkö tämä paikkansa vai kuolivatko ruokit ulapalla ajautumatta rantaan laskijoiden silmiin. Edelleen haahkakannan arviointi on olennaista tutkimuksessa. Koko -70-luvun ajan haahka runsastui huomattavasti Merenkurkussa. Ensi kesänä selviää onko haahkakanta kokenut öljytuhon seurauksena takaiskun. Ajan salliessa pyritään myös joidenkin muiden lajien mahdollinen öljyonnettomuudesta johtuva kannanlasku selvittämään.

Populaatiomuutosten lisäksi tutkitaan ensi kesänä munien kuoriutuvuutta ja

poikastuottoa. On mahdollista, että munien vararavinnossa on niin paljon hiilivetyjä, että kuoriutuvuus alenee. On myös mahdollista, että emojen poikasilleen syöttämä ravinto tai sorsalinnuilla untuvikkojen itsensä hankkima ruoka on siinä määrin öljyjäämien saastuttama, että poikasten elinkyky laskee. Vesi- ja lokkिलintujen lisäksi myös varis joutui tekemisiin öljyn kanssa syödessään runsaasti öljyyn kuolleita lintuja. On tutkittava onko tällä vaikutusta variskantoihin tai niiden munien kuoriutuvuuteen.

Norrskärin aamu valkenee jälleen tuulisenä. Jatkamme luotojen kiertämistä ja öljyisten lintujen etsintää. Vesi on koko loppusyksyn pysytellyt niin korkealla, että öljyinen kivikkoranta on puolen metrin syvyydessä näkymättömissä. Vain paikoin löytyy aaltojen ylemmäksi paiskaamia öljyroskeita. Öljyn tahrима siististi syöy haahka viruu luodon moreeniharjanteella. Yksinäinen merisirri tepastelee vesirajassa rakkolevällä. Venepaikalla uiskentelee pikkuruinen meduusa. Ulapalla ei ole enää öljyä. Se on hyvä, sillä loppusyksyn räpylälajkoja on vielä runsaasti: tuhat, kalalokkia, satoja alleja, muutama kymmen isokoskeloa, sinisorsaa, telkkää, mustalintua ja riskilää sekä jokunen tukkakoskelo ja pilkkasiipi. Haahkoja ja sotkia ei enää näy.

Ilta-auringon painuessa raskaiden pilvimassojen takana yhä alemmas, joudumme suuntaamaan kuoppaisen kulkumme koil-

liseen kohti Klubbskatin kalasatamaa. Syksyn ohjelmassa on vielä merikotkien oksennuspallojen etsintää yöpymispuiden alta. Tarkoitus on selvittää ovatko kotkat syöneet öljyyn kuolleita lintuja. Merikotka kuuluu myös tulevien kesien öljytuhotutkimukseen. Sen munien kuoriutuvuutta ja poikastuottoa seurataan tarkasti. Talven aikana kotkia tarkkaillaan haaskalla ja etsitään merkkejä öljytahroista niiden puvussa.

Vaikka öljy on enimmäkseen putsattu rannoilta pois, sitä on vielä jäänyt kivenkoloihin ja osittain kivien alle. Tuleva kevät osoittaa kuinka suuri vaara luodoille jäänyt öljy on pesimään palaaville linnuille. Öljy kovettuu talven aikana, mutta sulaa lämpimällä ja voi tarttua esim. pesäkoloihinsa lymyvien riskilöiden höyheniin. Vaaralle alttiina ovat myös pesimäluodoille hakeutuvat sorsa- ja lokkilinnut sekä kahlaajat, jotka etsivät ravintonsa rantaviivasta. Keväällä onkin vielä tarkistettava mahdollinen öljyvaara ja pyrittävä estämään lisätuhot ennen kuin siivekkäät aloittavat pesintänsä. Mikäli Merenkurkku jäätyy, keväällä on tosi kiire puhdistustoimilla, sillä linnut valtaavat rannat välittömästi jään sulamisen jälkeen toukokuussa.

Eiran öljyonnettomuuden jälkeisistä toimenpiteistä ja lintukuolemista on jo ilmestynyt Malisen, Maskulinin ja Salonen laatima julkaisu: Öljykatastrofi Merenkurkussa, linnustotuhot 1984.

Tiedonantoja

Västinkielentaitoinen talitintti Laitilassa

Olin tallustelemassa 20.10.-84 klo 13.30 pois Laitilan kirkkomaalta, kun pensasaidan takaa maantieltä kuului tuttu ja kotoinen "tsrlip, tsrlip". Mielessäni läikähti iloinen ajatus: "Västäräkki vielä tähän aikaan!"

Tulin portista tielle ja katsoin suuntaan, josta ääni oli kuulunut. Ei ketään. Ehdin jo harmitella västin katoamista, kun ääni kuului uudestaan läheisestä kuusiaidasta mutta riukuhäntää ei vain näkynyt. Sitävastoin oksankärkeen hyppäsi puskasta talitintti.

Ja totta vieköön, esille päästyään se tokaisi "tsrlip" aidosti kuin västäräkki ikään. Oma äidinkieltäinkin tintti osoitti osaavansa vähintään "tit, tit, tit'in verran ennen katoamistaan kuusiaidan taa. Itse jäin hieman pöllämystyneenä miettimään, miten tintti tuon kielitaitonsa on voinut hankkia.

Juha Kylänpää

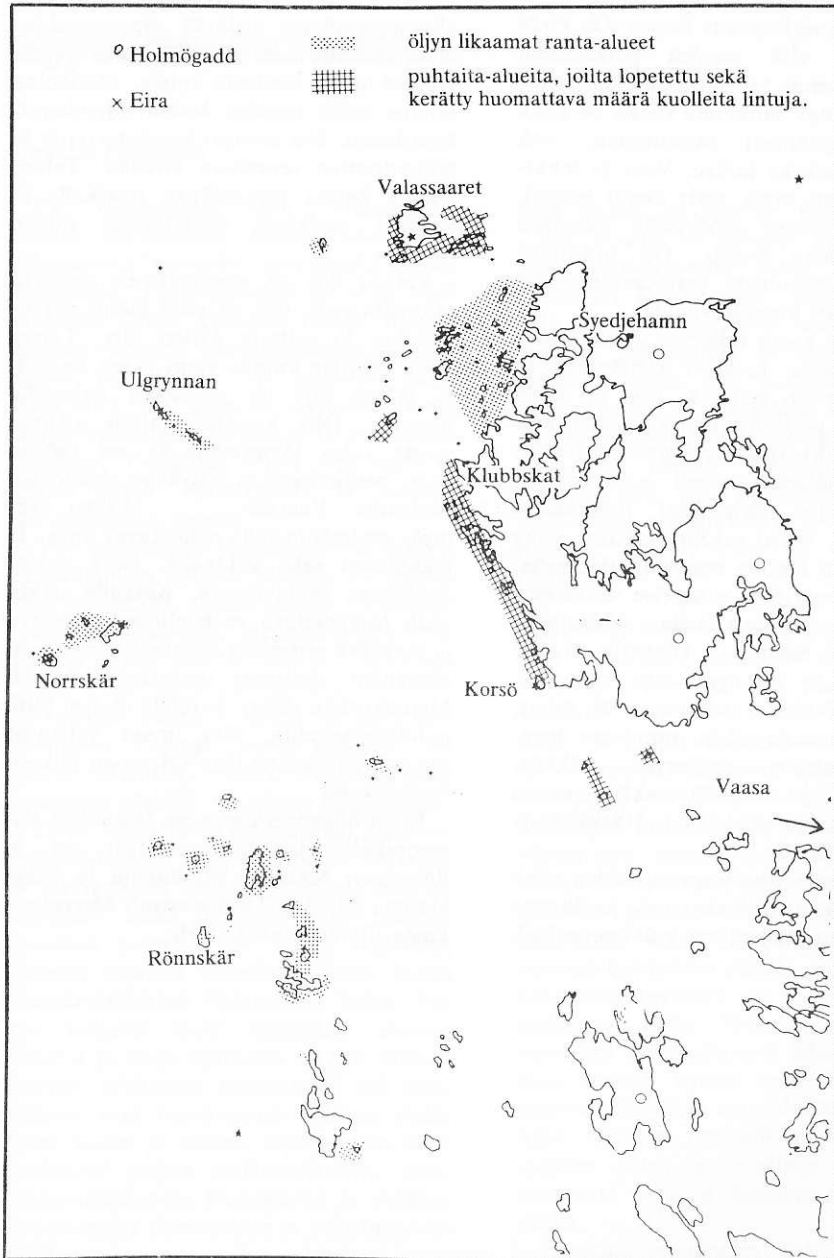
Fasaanin syyskuinen poikue

9.9.1983 fasaaniemo poikasineen räpsähti lentoon Turun yo-kylän joenvarsvallin heinikosta. Poikaset olivat hyvin pieniä ja kykenivät lentämään törmältä alas rantaruohoston suojaan. PLV mainitsee poikasten lentävän auttavasti 10—11 vrk:n ikäisinä, joten tapaamani pesye lienee kuoriutunut elokuun lopussa. PLV:n tuntema myöhäisin pesimähavainto on Hauholta: 9.7.1919 haudottuja munia.

Tuukka Pahtamaa

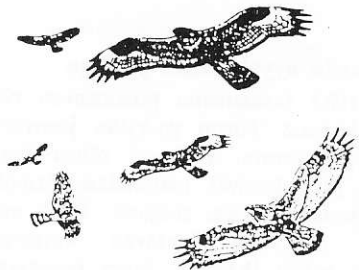
Korjaus

Ukuli 3/84:ssä julkaistussa Peltolintutkimuksessa oli virhelaskelma kappaleessa Pesimälinnusto. Teksti kuuluu korjattuna seuraavasti (ilmoitettiin jo kolmosen välissä olleella erillisellä lapulla): "Kokonaisparimäärä olisi siten em. lukujen perusteella yli 200 000 lintuparia (ei siis yli 2 miljoonaa). Koska..., voisimme arvioida maakunnan peltolinnuston kokonaismääräksi 120—150 000 paria. Tästä olisi kiurujen osuus n. 40—50 000 paria, töyhtöhyppien 12—15 000 paria jne."

Merenkurkun öljytuhoalue syksyllä 1984 (laatinut P. Malinen).

LINTULEHTIPAKETTI

Tilaa vuoden 1985 paikallislehtiä pakettina, reilusti alennetuin tilaushinnoin. Valitsemiesi lehtien lisäksi saat sisällysluettelon vuoden 1985 pakettilehtien artikkeleista. Valitse vähintään 120 markan edestä lehtiä, ja tilaa pakettisi maksamalla tilaushintojen yhteissumma tilille Lintulehtipaketti/Juvaste, 80510 Onttola, SYP Joensuu-Niinivaara 218018-68555. Ilmoita pankkisiirtolomakkeessa tilaamiesi lehtien tunnusnumerot tai nimet sekä oma yhdistyksesi. Paketin kautta sinulle ei toimiteta oman yhdistyksesi eikä osoite-alueesi lehtiä. Tee tilauksesi ajoissa, sillä ensimmäiset lehdet ilmestynevät helmi-maaliskuussa. Maaliskuun jälkeen ei tilauksia enää vastaanoteta eikä osoitteenmuutoksia hoideta keskitetysti. Myös yhdistykset, luontokerhot yms. voivat tilata lehtipaketin. Lisätietoja paketista antavat yhdistysten toimihenkilöt ja Risto Juvaste, puh. 973/801293.

Lintulehtipaketti koostuu vuonna 1985 oheisen taulukon lehdistä. Taulukossa on lehden tunnusnumero, nimi ja kotipaikka, julkaiseva yhdistys, lehden koko ja painoasu (om=offsetmoniste, op=offset-painettu, lo=ladottuna offsetpainettu), vuosisivumäärä ja numeromäärä, pakettihinta, pakettihinta A5-sivua kohden laskettuna sekä pakettitilausmäärä v.1984. Lehtien ilmestymistiedot sitoumuksesta.

1. Aureola, Oulu	PPLY	A5om	140s/4	20mk	14,3p	128
2. Corvus, Porvoo	PSLY	A5lo	48s/1	6mk	12,5p	113
3. Hippiäinen, Suupohja	SpLY	A5om	100s/4	14mk	14,0p	74
4. Kanta-Hämeen Linnut, Riihim	KHLY	A5lo	80s/1	11mk	13,8p	82
5. Keski-Suomen Linnut, Jyväsk	KSLY	A5lo	128s/4	18mk	14,1p	122
6. Kokko, Rovaniemi	LLY	A5lo	108s/4	15mk	13,9p	123
7. Lintukymi, Hamina	KyLY	B5lo	64s/2	13mk	14,1p	165
8. Lintuviesti, Tampere	TaLY	B5lo	144s/4	26mk	12,8p	186
9. Ornith Botnica, Kokkola	KPLY	A5om	200s/3	28mk	14,0p	117
10. Ornith Karelica, Imatra	EKLY	B5lo	64s/2	13mk	14,1p	181
11. Päijät-Hämeen Linnut, Lahti	PHLY	A5om	120s/4	16mk	13,3p	163
12. Satakunnan Linnut, Pori	PLY	A5om	164s/4	22mk	13,4p	153
13. Siipipeili, Vaasa	MkLY	A5lo	96s/2	13mk	13,5p	95
14. Siipirikko, Joensuu	PKLY	A5op	128s/4	15mk	11,7p	182
15. Siivekäs, Kuopio	PSLY	A5lo	160s/4	19mk	11,9p	119
16. Sirri, Kemi	Xenus	A5lo	52s/1	7mk	13,5p	90
17. Suomenselän Linnut, Alavus	SSLY	A5lo	200s/4	22mk	11,0p	160
18. Tringa, Helsinki	(HSLY)	B5lo	150s/4	28mk	14,1p	192
19. Ukuli, Turku	TLY	A5lo	200s/4	25mk	12,5p	178

LINTUMIEHEN JA LUONNONTUTKIJAN

ZEISS

KIIKARIT

10 x 40 B/GA DIALYT

8 x 56 B/GA DIALYT

Ammattimiehen toiveet täyttävä korkealaatuinen työväline.

Myynti: OPTIKKOLIIKKEET

OPTIKKO KANGASNIEMI

VUODESTA 1899

Kauppiaskatu 10 Box 331
20101 Turku 10 Finland
Puh. 921-337 522

